

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Acta Ecclesiae Mediolanensis

Actorvm Ecclesiae Mediolanensis, Pars Tertia - In Qva, Liber Memorialis Ad
populum Ciuitatis, & Dioecesis Mediolanensis, A Beato Carolo Borromaeo
Titvli Sanctae Praxedis compositus continetur

Borromeo, Carlo

Brixiae, 1603

Libri sexti.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10502

DE
VITA ET REBUS GESTIS,
CAROLI CARD.
S. PRAXEDIS,
ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Sextus.

De Brixien-
sibus labori-
bus: de reli-
quijs eccle-
siae S. Ste-
phani, & S.
Celsi. & de
sacra Sindo-
ne rursus vi-
sa.

Caput I.

Post Gubernatoris mortem, meritò spes erat, in ecclesia Mediolanensi æquiora omnia, facilioraque fore. defecerat enim in Principe contentionis omnis præcipua vis, & potestas. ac licet manerēt quidam præteritorum certaminum administrari; quamvis magna; non summa tamen ad voluntatem accedebat potentia. Quid in eo genere per Romanam auctoritatem effici posset, summus Pontifex satis ostenderat responso suo. Sanctius Ghevara, Arcis præfectus, & donec Gubernator eligeretur, provinciæ præpositus, homo erat satis pius, & à superioris temporis contentionibus abhorrens. qui quidem illud Caroli cohortatione fecit laudabiliter, ut histriones minime ferret; genus hominum; qui turpibus plerumque fabulis ad spectatorum mores deprauandos accommodatis, sordidum quæstum faciunt; impudicasque fœminas ad alliciendam iuventutem in scenam immittunt. hos Carolus, primo quidem idoneis hominibus constitutis, qui obseruarent, ita corrigere studuit; ut nihil obscœnum, aut christianis alioquin moribus alienum dicerent facerent: v. diebus item festis; ac sexta quoque feria omnino abstinere. postremo

scriptas fabulas, ad similitudinem librorum, qui eduntur, à se prius probandas statuit. quam darētur: histrionumque libidinosæ criminæ, quæ fori sui essent, persecutus est: ut ij potius abire, quàm ea sustinere vellent. Sed ad rem. Non modica etiam erat expectatio, de eo, quod apud Regē missus in Hispaniam clericus effecisset. Ita vero euentus se habuit, ut spes fuerat. sed non ita subito, tamen aduersariorum conatus concidere: partim enim ex præteritis certaminibus multa renouare per Decuriones, perque Gubernatoris consilium quidam curarunt; quæ minime perfecere: partim etiam nouas contentiones excitarunt. Cū ad res præcipui pauperum Valetudinarij recognoscendas, à Carolo Ioannes Fontana delegatus, rationes administrationis posceret: is autem qui Regis nomine tum loci curatoribus assidebat, rationum libros negaret; munus suum prius exequi non potuit, quàm assessorem anathematis afficeret pœna. qua re ad Apostolicum iudicium statim delata; multa complurium mensum spacio incommode acciderunt: dum assessor plura pro se diceret, vehementerque ageret; ipsamque anathematis sententiam, quod grauius erat, rationibus quibusdam contemneret. Ea de causa, opportuna fuit in Hispanijs, Philippi Segæ Episcopi Placen-

centini, & Apostolici internuncij præsentia; qui pro sua pietate, ac eximio rerum publicarum usu, tum erga Carolum obseruantia, vt alias sæpe, quæ vera essent Regi referret, & ecclesiæ causam tueretur. vir is postea diu agitatus, causam capitis apud eos iudices dixit, quibus se, dum Carolo resisteret, gratificari fortasse summopere putabat; atque demum cum in publico quadam die fuisset; domum reuersus, repente prolapsus concidit; & erepra statim loquendi facultate, amissisque sensibus, paulo post mortuus est. Dū hæc agerentur, Carolus ecclesiam Brixensem diligenter recognoscebat. Sed hic tangendum ante alia de aucta vehementer eius vitæ duritie. qui Roma cum postremo rediisset: ad aquæ usum, relicto penitus vino, deuenire constituit; id quod multos iā annos paulatim moliebatur. Eius rei tempus erysipelas obtulit, & febris, qua post reditum laborauit; ita vt vino complures dies abstinere medicorum voluntate necesse esset. eo enim quasi aditu patefacto, integram in eo genere abstinentiam ingressus est. neque ea contentus, duos hebdomadæ cuiuslibet dies constituit, quibus pane tantum, & aqua sustentaretur: ac non multo post, tres, quas antiqui legitimas ferias dixerunt, eodem modo sibi traducendas decreuit. item sublato de loco suo consueti lecti apparatus; in angustissimum, secretumque locum cubandi causa se retulit, apud alium similem, precandi causa constitutum; quo intimis tantum aditus erat. cubile fuit paleæ saccus: in quo vestitus cum iaceret; postea Pontificis monitu, quem de vitæ suæ ratione Romæ consuluit; detractis sibi vestimentis, linteis cannabini usus est: quæ cum usu, lauacioneque asperitate carere cœperant, noua iubebat adhiberi. nouum autem operimenti genus super lecto ha-

buit, duplicis panni itidem cannabini, palea interposita confuti; quo etiam hyeme utebatur. hæc porro asperitate audita, multi amici, vehementerque cum eo egerunt, ne se tantopere affligeret. Augustinus Episcopus Veronensis pro suo summo in eum amore, ac pietate, per epistolam ei fuis eo de genere scriptam, aquæ potum improbauit: cui Ioannes Paulus Caimus ex bono medico presbyter, & canonicus ecclesiæ maioris factus, respondit; rationes afferens, quibus etiam natura, potus aquæ Carolo videretur conuenire. Ab eo fere tempore, maiorem etiam affabilitatem, suauitatemque quasi perfectæ virtutis maturitatem quandam, adhibens, gratiam suam auxit cumulo non mediocri. vt plerisque passim audiremus prædicantes, id quod erat; eo nihil humanius, nihil dulcius fieri posse. Nunc ad Brixensem ecclesiā; cui Carolus magna Rectorum vrbs obseruantia cultus, operam non minus laboriosam, quam vtilem dedit; multis adiutoribus; sacrorum canonum, disciplinæque ecclesiasticæ peritis. In ea diœcesi cum ad Telinæ vallis hæresi laborantis fines venisset; se minime continuit; quin ad regionis catholicos homines confirmandos, millia passuum duodecim pedes in eam penetrans; nobile beatissimæ Virginis ædem inuiferet; ibique etiam concionaretur; pro sua modestia, religioneque minime fecit Comensis Episcopi, ad quem ea pars pertinebat, assensu. Populum quandam falsis dogmatibus ob hæreticorum consuetudinem iam antea deprauatum, cum in eadem diœcesi studiose iuuare curaret; puellam cuiusdam, insignem pietatem esse admiratus; de qua mihi tacendum esse non existimo. eam auus cum ad patrem hæreticum, qui in Telina valle exulabat, esset missurus; tanta constantia eò se vêturam negauit; vt domo pul-

sa,

sa, potius apud extraneam mulierem duriter sustentari vellet, quam fidei periculum adire. auo mortuo, cum frater rursus vi ad patrem duceret: aufugit illa in itinere, & in siluam sese abdidit; moxque ad mulierem redijt. Carolo demum annos nata circiter decem, supplex se commendauit; isque in Brixia pio quodam pauperum mulierum collegio iussit collocari. Neque prater eundem est ipsorum sicariorum, eiektorumque, quibus Brixienfis regio tunc abundabat erga Carolum reuerentia: cum enim alij, qui incidissent, rebus suis, saepe vita spoliarentur, contra non ipse & Carolus solum; sed eius administri quoque, quibus illi saepe in varijs itineribus occurrerunt, honore potius quam vlla iniuria ab iisdem afficiebantur. Venit quandoque eorum dux, nobilissimo loco natus, toti regioni maxime formidabilis, ad vicum quendam, vt Caroli sacro, concionique interesset. Carolus cum plurima in aede tormenta, telaque conspexisset; sacri loci dedecus minime ferens, ad ducem misit, vt ea exportarentur: qui suis omnibus exire iussis, tormentum quod gestabat, humi posuit; illudque pede comprimens, ad sacrum, concionemque attentus mansit. Martinégum noctu Carolus cum venisset; diuersorium extra castellum ingressus, eodem hominum genere completum offendit; qui maxime illum reueriti; domicilijs etiam, quae iam tenebant, prompto animo cedere. ipse vero suis ad coenam dimissis, infelicissimum vitae genus miseratus, diu cum illis egit, vt ex tantis periculis, miserisque animas, corporaque item sua eriperent; suumque ad eam rem auxilium pollicitus est: quorum nonnullos ita commouit, vt poenitentiam sibi proponerent, innocentemque vitam posthac agendam constituerent. Cum quattuor sanctorum Brixiae Episcoporum, & in-

ter eos sancti Dominatoris corpora in arcis aede sine congruis honoribus, cultuque haberentur, neque pijs hominibus ob arctam loci cultodiam, aditus esset ad venerationem: ea Carolus, etiam rectorum ciuitatis voluntate, in Ecclesiam maiorem celebri admodum apparatu, conuentuque transtulit, mense Nouembri anni M.D.LXXXI. nam ad id tempus in eo negotio Brixienfis; longinquo itinere saepius repetito, perseverauit, anni tempora inter suam, Brixiensemque ecclesiam partitus. In ea ciuitate conuenit Mariam Maximiani Imperatoris olim vxorem; Rodulphique matrem, & Philippi Regis sororem: quae ex Germania in Hispanias iter faciebat. debitum erat officium altissimae Imperatricis dignitati; non minus tamen insigni optimae foeminae pietati: accommodatum vero ad Caroli res in Hispania iuandas. periucundus fuit Reginae Caroli aduentus: atque humanissimae, pieque admodum accepit: Missam, vt coram ea faceret, suisque precibus iuaret, postulauit. Carolus eo tunc salutationis officio contentus, Laude iterum adiuit, vbi eam praecipue honorare cupiebat; quod ea ciuitas prima in Mediolanensi ditione occurrebat. Sed illa Imperatorum, filia, vxor, & mater; praesumo christianae humilitatis studio Carolo dixit; pompam illam personae Imperatoris per scriptam sese ferre quodammodo non posse; in qua ipsa veheretur, clerus vero pedibus praeretur. Itaque omissa pompa ingressa est. Missam Carolus illa praesente fecit. cumque loco minime consecrato fieri necesse fuisset, eam rem, cum inter sacrum verba faceret, noluit Carolus exempli gratia silentio praeterire: quin excusationem afferret, idque sibi alioqui non probari modeste significaret. nonnulla Mariae, nobilissimisque foeminis, quae eam comitabantur, donauit

1581.

re-

religionis gratia: quæ quidem illæ, vt incredibili cupiditate expetierant; ita summo gaudio acceperunt. cum autem de Mediolanensis ecclesiæ rebus eam generatim ipse docuisset; clericum deinde, quem miserat in Hispanias, Genuam versus, eam subsequi iussit; & quæ opus essent, ad ecclesiæ causam defendendam, latius suppeditare. Ad Brixienfium populorum salutem plurima Carolus effecit; auctoritate sine dubio adiutus amplissima; sed in primis sanctitate. Magnus, salutarisq; locis omnibus animorum motus, voluptatum propensio. plurimi tali exemplo, cohortationibusque permoti: ad fugienda vitia, ad emendandos mores, ad augendam pietatem incensi: non mediocriter in salutis negotio profecerunt. multi diuturnis secretim vinculis astricti salutarem libertatem, diuino beneficio, Caroliq; opera consecuti sunt: vt eiusmodi commotiones Carolus videns maximis in laboribus maxime item recrearetur; sæpiusque vero, quod ad acuendum virtutis studium dicendum est, mulierum virilem, excellentemque animum, admirabatur, ad insignia quædam pietatis officia exercenda paratum. Quæ vero pro sua auctoritate decernenda, scriptisque mandanda censuit; ea si respiciamus: plurima item ea ratione, grauissimaque instaurasse, atque egisse videatur, ad Pontificiarum constitutionum, decretorumq; provincialium præscriptum: de cleri disciplina; de cultu ecclesiarum; de rectorum ecclesiasticarum statu; de cœnobiolorum virginalium institutis; demum de ijs omnibus, quæ ad vniuersam ecclesiam illam recte, sancteque ordinandam pertinerent: quæ nimis longum esset enumerare. grauissima quædam ad sacram immunitatem spectantia, quæ quis in ijs regionibus emendari fortasse voluisset;

non neglexit ille quidem: immo cura, diligentia, cohortatione, omniq; officio suo, neque id sine fructu, curauit: sed iudicio persequi, & corrigere, eius arbitrij, potestatisue non fuit. Commemoranda fuit eo loco Hieronymi Luciaci patricij Brixienfis pietas, admirabilisq; in Carolum animus, tum assiduis, prorsusq; inusitatis officijs, quæ præterimus: tum hoc maxime. cum Brixiam Carolus, venit, vt Imperatricem conueniret: quonia. n. visitationis leges tunc non impediebant: ad eum improviso diuertit. homo incredibili gaudio perfructus: idque in felicitatis loco ponens, cubiculum, quo ille vsus fuerat, cum lecto apparato ea lege conclusit, nunquam conclusum habet, vt eo posthac vquam sit vsurus nemo beatum sese honestissimi vir ordinis dicebat, si per suorum necessarias rationes licuisset in Caroli domo, vel ipsius stabuli sordibus exportandis, operam dare. Vno ex ijs temporis interuallis vsus Carolus, quæ Brixie se negotium intermittens dabat ecclesiæ suæ, octauam totius cleri sui synodum habuit: in qua mirificam illam vim ad clericos commouendos, vt antea, magno animorum fructu præstitit. eaq; vsus opportunitate, populo suo sacrorum corporum ecclesiæ sancti Stephani translatione, quod celebrior, adiuncto diœcesis clero, splendidiorque esset, exhibuit. cum enim ob ædiculam sancti Vincentij in ipsa ecclesia instaurandam, ex reliquiæ mouendæ essent; suæ consuetudine vsus: populi erga beatos illos pietatem translatione celebranda, studuit excitare. dies translationis fuit XIIX. Cal. Maij. Reliquiæ fuerunt sanctorum Leonis, & Marini martyrum, & Arfatij Episcopi: quæ in eodem loco, sed ad honorem decentius, & ad diuturnam cōseruatione cautius, collocatæ sunt. Atq; eodem mēse post dies quinq; reliquias mouit

movit sanctorum Cirini, Naboris, & Basilidis; quæ in altari sancti Celsi in capite sinistrae navis, ut appellant, posito, recondita erant: quod altare, ob minime congruum locum tollendum erat. celebritatem, pompamve eius rei nullam instituendam censuit; cum pauca tantum ossa, ante conspexisset. ea priuatim reposita sunt, mox in aptiorem locum referenda. Consuetum eius anni tempus dabat Carolus ecclesiis dioecesis suæ lustrandis: cum ad venerandas sancti Eusebii eius vrbis Episcopi reliquias, Vercellas venit: quarum translationem Ioannes Franciscus eius successor parabat longe celeberrimam; ob insignem optimi sacerdotis, & patroni difficillimo Ecclesiae tempore præstitam pietatem, constantiam, animique magnitudinem: quæ translatio tamen quibusdam impedimentis dilata, numquam habita est. nam Ioannes Franciscus sanctæ Sedis Apostolicæ internūcius, apud exterarum nationum moratus est usque ad mortem. Vercellis Carolus Masinum profectus est ad Carolum Emanuelem novum Sabaudia Ducem: decesserat enim ante menses circiter decem eius pater. Carolus autem per Franciscum Adornum tantummodo filium consolatus, paternisque admonitionibus profectus, adhuc eum non viderat. tunc vero libenter sumpsit oblatum tempus; ut adolescentem iam etiam ad omnem regiam virtutem, pietatemque incitatum, pro suo eximio amore; pro patris fiducia, & spe; pro ipsius studio; deditaque admodum voluntate, coram confirmaret; & consilii, præceptisque suis quantum posset, adiuveret. Adueniens princeps passus amplius ducentos pedes obitâ processit. Tum Caroli sermonum, actionumque fructu maxime lætatus; vehementer etiam ab eo petiit, ut Taurinum ad viendam iterum Sindonem redire vellet. quo profectus Carolus, in longin-

Pars III.

quiores inde suæ dioecesis partes discessit. atque ad Virginis sacra natalitia Mediolanum reuersus; Reginae Hispaniarum antea mortuæ, non animæ solum funebribus officiis, sacrificiisque summo splendore in ecclesia maiore celebratis, suffragatus est; sed laudibus quoque satis ornata concione habita, quæ edita est, tantum tribuit, quantum eius præclara virtus deposcebat.

Duo Carolus instituit primis in sequentis anni M. D. LXXXII. mensibus ad populi sui disciplinam, salutemque valde vtilia, sibi que admodum iucunda. primò quidem festos dies integre tutatus est, non solum a ludis equestribus; sed etiam a personis, & laruis; quod antea factum non erat. hunc virtutis progressum, quæ fuit, nõ dicam populi; is enim semper obtemperasset; sed principum etiam virorum obseruantia; facile consecutus est; cum suum de spectaculis edictum ad id genus quoque pertinere tantum declarasset. Deinde cum ad sanctos illos dies ventum esset, quibus Eucharistia christiano cuique canonicis sanctionibus sumenda est: præcipua cura, diligentiaque inquiri iussit; qui publice in-christianam disciplinam peccarent; ut eos ad sacramentum admitti minime permetteret. quæ res ad animas erigendas, quæ sordidæ iaceret, magnopere valuit. multi enim, si non immortalis sacramenti beneficio; saltem notæ, infamiaeque timore permoti; & ea necessitate etiam adiutis; ex publicis malis, offensionibusque tamquam è luto emerferunt. & sacri homines, siue ad confessiones audientias, siue ad regendas parochias delicti; quorum negligentia, vel infirmitate vitia sæpius aluntur; à Carolo grauitè moniti, quod certorum hominum publica, vel etiam inueterata peccata, sicut ipse reperiebat inquirendo tolerarent; ad officium suum, grauisimum quidem, maximi que

Provinciæ
concilium
sexto ha-
bet. Tran-
slationem
corporum
S. Simpli-
ciani, alio-
rumque be-
torum ce-
lebrat.
CAP. IX.

K k mo-

momenti redditi sunt attentiores. in ea causa fuerunt primarij quidam; qui posthabita salutis, & exultationis quoque cura; turpem, & contaminatam vitam agebant: qui quidem summa omnium bonorum approbatione, libere fuerunt a Carolo correcti. Post Pascha vero duas illustres actiones sibi obeundas parauerat: sextum prouinciae concilium; & pulcherrimam sacrarum reliquiarum translationem. Ac translationem quidem; cum antea posset haberi; reiecit in illud tempus; ut Episcoporum conuentu magnificentior euaderet. nam superiore anno monachi Casinenses ecclesiam; praesens quidem temporibus Mariae; ceterisque beatis Virginibus dicatam; postea vero sancti Simpliciani nomine appellatam; instauraturi; altaris locum alium designarunt: quod mouendum cum esset; mouendae necessarium erant reliquiae; quas continebat. Carolus igitur; cuius auctoritate id faciendum erat; eo venit III. Cal. Aprilis inuenimus arcae plumbeas; una Sisinii; Martirii; & Alexandrini martyrum; & item sancti Benigni Archiepiscopi Mediolanensis ossa habebat: caput tamen unum; quod Benigni fuisse creditum est: martyrum vero capita Tridenti fuisse relicta; unde ea corpora transportata fuerant; credibile videtur: quin etiam non pauca eorum ossa deesse animaduertimus. Capsa altera duorum beatorum Praesulum itidem Mediolanensium ossa continebat; Ampelii; & eius; quem hilare admodum; & qua possum ueneratione commemoro; Geruntii: traditur enim ex familia fuisse; cui a Basili ca Petri nomen est. In tertia; Sancti Simpliciani itidem Mediolanensis Archiepiscopi ossa; & ex omnibus pulcherrimum caput; condita erant. Ex capsae; quemadmodum inscriptum erat; & senes quidam memoria tenebant; eo loco condita fuerant anno salutis M. D. X. V. II. quo anno mona-

chi ecclesiam obtinuerant: alia quoque ossa ibi sunt reperta; quae Sancti Antonini itidem Archiepiscopi fuisse existimata sunt; in illa enim ecclesia ea esse; memoria proditum est; neque alius eorum demonstratur locus. Capsae rursus clausae in ecclesiae facello collocatae sunt; donec rite transferri; & constituto loco recondi possent. Habuerat igitur Carolus Episcoporum suorum concilium; in quo praeter consueta ornamenta; ad magnificentiam ecclesiasticam comparata; tunc primum in loco ubi Episcopi congregabantur; imagines sanctorum; qui ut patroni ab singulis ecclesiis prouinciae inuocantur; apponi iussit. Plura de more variis de rebus; ad disciplinam ecclesiasticam restituendam; decreta fuerant; quamquam paruo satis volumine. continenter vero ad translationem ventum est; V. I. Cal. Iunii; die dominico post Ascensionis solennia; quae uno fere Simpliciani nomine ubique promulgata est; quia illi praecipue honos habebatur; propterea quod non sanctitate solum; sed doctrina quoque; praestantissimus vir ille fuit; quamuis nulla eius scripta extant: & quod plurimi faciendum videtur; non solum a Sancto Augustino valde obseruatus; sed ab ipso etiam S. Ambrosio patris loco habitus est. omnium; quae Mediolani quidem celebratae sunt; ornatissima; apparatusque; haec translatio fuit. praeter concilii Episcopos; alii quoque multi; in primis vero Gabriel Paleotus Cardinalis; affuere. litterae ad uniuersam prouinciam datae; quibus omnium pietas erga beatos; optimosque illos Ecclesiae Mediolanensis patres; in primisque erga illum quodammodo patrum ipsorum patrem; excitabatur. libelli psalmorum; precationumque editi; cum hymnis multis; carminibusque; tunc ad beatorum illorum honorem Mediolani; Romaeque compositis. ieiunium quarta; sextaque feria; tum sabbato quoque; pra-

precedente hebdomada passim seruatim pluribus ante diebus in tota provincia, festus campanarum sonus. pri die diei translationis, nocturna lumina ad publicę lætitię maius indicium ex vnaquaque domo prolata. qua sacra reliquię portandę erant, ad passuum millia circiter quattuor, egregius viarum apparatus. peristylia pluribus locis, portęque triumphales ad Archiepiscopale palatium, omnium Antistitiũ Mediolanensium, quotquot vniquam fuerunt, imagines affixę. insignis porta ad locum, vbi ciuitatis consilium haberi solet; cum victoria depicta, quam Mediolanenses olim, trium martyrum illorum auxilio, contra Fridericum Imperatorem pugnares sunt consecuti. vbique vero ęlogia, & inscriptiones ad sanctorũ illorum, ipsiusque sanctorum creatoris honorem posita. Clerus vniuersus cum splendidioribus indumentis, cereis que; qui etiam longe ex vicis, & castellis ad duodecim millia passuum conuenerat: post illum Episcopi: deinde reliqui, quas in quattuor feretra distributa ferebant Abbates Cassinenses, sacris indumentis, mitraque insigniti. Simpliciani vero caput argenteo capite inclusum duo Cardinales, duoque Episcopi portabant. cerei maximi vtrinque accensi. super singulas arcas vmbracula a viris honestissimis sustentata. tanta conuenit multitudo, vt vię circiter millia passuum decem ab vrbe plena conspicerentur. at ex multis quoque provincię partibus plurimi aduenerunt. vt tot, tantisque rebus accedentibus, ea celebritas longe maxima sit effecta. Carolus sacris feretris ad eandem ecclesiam relatis, pontificale sacrum fecit, & in eo concionatus est: idque ex facie, quod a multis est obseruatum, vt si portando, & impetum multitudinis, quę videndi, tangendi que; causa tota via concurrebat, per multas horas sustinendo; nihil laboris sensisset; cum alii tamen Pręsu-

les vultu satis manifeste defatigationem non mediocrem prę se ferrent. In ędibus monachorum, vt commoditatis gratia constitutum erat, Pręsules mansere: sed priusquam ipsi accumberent, duodecim pauperibus accumbentibus stantes ministrarunt; interrim eos salutaribus verbis cohortantes; spiritualemque cibum corporeo adiungentes. Cum denique ipsi quoque cibum caperent, eumque minore, quã pauperibus suppeditatum fuerat, copia, ex prouincialis decreti moderatione: venia, Carolus inquit, dari potuit inopum gratia, si pręscriptum cibi modum transuimus; nostri verõ causa, non item.

Post concilii, translationis que; labores ę sacrorum munerum, operum que; functiones obeundę Carolo inciderrunt; quas, ad eius virtutem ante oculos ponendam, ordine semel recensere, non alienum puto: vnde fieri facile poterit reliqui temporis coniectura: nam frequenter sese offerunt, si persequi vellemus, huiusmodi continuationes. statim igitur occurrerunt triduana supplicationes illę, quas excellenti cultu, præcipuoque labore corporis Ambrosiana celebrat Ecclesia. nam a nocte fere media, duodecim ipsas horas, atque amplius singulis diebus continuantur; dum per ecclesias ex antiquo ritu, intra, extraque vrbis moenia vniuersus clerus sacris precibus insistit: has neque ob superiores labores, neque ob id, quod Cardinalem, aliosque Episcopos hospites domi haberet, omisit Carolus; sed nocte post translationem proxima, sumpto vix duarum horarum spatio ad somnum capiendum, affuit in maiore ecclesia, ad sacrũ cinerem capitibus omnium qui conuenerant, more maiorũ imponendum. supplicationum deinceps totũ triduum, pane, & aqua tantummodo se reficiens, religiosissime coluit. Primo die cum ex tam longa via redisset; quietis loco, illud addi-

Transfere corpus S. Ioboni. Synodum diocesis habet. rursus in Taurinos, deinde Romam proficiscitur. CAP. III.

dit, vt ad reliquias iam translatas de more recondendas, Sancti Simpliciani Basilicam adiret. altero die itidem reuersus, in parua, & pene ruino fa aede Sancti Michaelis, quæ maiori templo subest, reliquias Sancti Ioannis Archiepiscopi, cognomento boni, aperuit, collegitq; postea in ipsum templum transferendas; quod etiam parochiæ titulum, iusq; transfulerat. tertio vero die vespertinarum precum solemnibus in eadem ecclesia celebratis, eas in capsâ stannea, consueto ritu, diligentiaque recondidit; capite referuato, vt argêto tegetetur. ac postero die vna cum Cardinali Paleoto, cleroque vniuerso transtulit, collocauit autem in altari, quod extruxerat ad dexteram templi partem, vbi alteram ianuam occluserat. Proxima Dominica, Sanctissimæ Penthecostes solemnitati, Pontificalibus officiis operâ dedit. postridie supplicationi, quæ plena proposita indulgentia, cum vniuerso clero habetur ad Sancti Gregorij locû extra urbem: tertio eius celebratis die festo, sacramento confirmationis administrando, vt tali tēpore solebat, vna cum Paleoto fuit occupatus. Cumque clerum totius diœcesis ad eam diem conuocasset; quarta, & duabus consequentibus feriis synodum habuit; concionesque, vt consueuerat ad clerum. Cardinalem Paleotum interea urbis ecclesias, earumq; sacras res pie visentem, passim audiebamus, Caroli singularem pietatis ardorem, intolerabilesque labores continuos summa cum admiratione extollentem, atque obstupescentem. Impetrauit ab hoc optimo Præsule Carolus, vt in synodo ipso quoque concionem, eamq; latino sermone, quod illi per facile est, ad clerum haberet. cuius concionis locum in proxima synodo ipse pro sua singulari modestia, ad clerum in concione attulit, diuinitusque tractauit. is autem erat de eo, quod Israeliticus populus, dum post

captiuitatem Babilonicam templum instauraret, varie sentiebat: alij namque præsentem ædificationem videntes, flebant recordatione longe pulcherrimi veteris Templi: alij vehementer gaudebant, instauracionem ex superioribus ruinis contemplantibus. quæ res ad præsens tempus erat valde accommodata: erat enim, si præteritas corruptelas quis cōsideraret, valde gaudendum, ob ea, quæ in diuino cultu, ecclesiasticaque disciplina restituta erant: sed dolendum etiam maxime, quod omnis instauratio à vetere cultu, disciplinaque longissime adhuc abesset. Post ea quæ commemorauimus, cum iterum Carolus Taurinum petere cuperet, & sacrosanctam Sindonem visere; delegit tempus illud, vt cum Paleoto Cardinali vna proficiscerentur. ea re latus est Dux vehementer; & sanctissimum Christi corpus iam tunc a Carolo sumere constituit, in proximo eius solemnibus festo. iter fuit piarum exercitationum plenum. in locis vbi manendum esset, primò Cardinales ad ecclesiam veniebant, ibique litaniam cum inuocatione sanctorum ex ecclesiastico ritu habebant. mane post sacrum in viam se dabant. in itinere de rebus salutaribus sermones, cogitationesque omnium erant. singulis enim curribus sacerdos erat præfectus; qui certa capita fociis ex euangelio traderet, dum iretur, meditanda. Nouariæ, Verceilisque concionibus, sacrisque aliis actionibus populorum pietatem adiuuarunt: qui quidem licet Antistites, vt principes amplissimos honorarent; vt seruos Dei, sanctosque viros etiam obseruabant, & venerabantur. armati, qui ex vicis honoris causa de more obuiam prodibant, noua militum specie, humi positus genibus tormentis, vt consuevit, sonum efficiebant. mira delectatione, gaudioque pulpita, dum Præsules amplissimi concionarentur,

tar, insueta purpura collucentia, pij omnes contemplantur; & temporum foelicitatem vicissim gratulabantur. Quæ Taurini, multitudinis infinitæ concursu, etiam ex corruptæ fidei locis, pie, sancteque acta sint; in sanctissima Sindone aspicienda, publice ostendenda, publiceque adoranda; in precatatione quadraginta horarum, ab vniuersis ciuitatis ordinibus per stationes de more continuanda; in sacris concionibus ab ipsis Cardinalibus, ab Episcopis, qui conuenerant; a sacerdotibus aliis, tum per singulas stationes, tum alias quoque, ad eorum populorum salutem habendis: in Domini corpore, pompa magnificentissima per urbem rite ferendo; eiusque festo die celebrando; hæc omnia ex iis, quæ alias in hoc genere facta narrauimus, existimari possunt. Inde vero per Padum discessere Cardinales. Paleotus lógus delatus est, Bononiam versus. Carolus in Casalensi diœcesi nauis egressus, parœciam suam oppido propinquam recognouit. inde ad montana loca profectus, vsque ad Septembrem rebus sacris ordinandis, populisq; ad salutem iuuandis operam dedit. Romam hoc eodem anno redire Carolus constituit: tum quia eius rei tempus ex ecclesiastica norma, post triênium recurrerat: tum etiam quòd multarum rerum causa, quæ ad Ecclesiæ statum pertinebant, eius virtus a multis ibi desiderabatur; & erant quotidie, qui instarent. maturius autem profectus est, quàm putarat; ob gravissimum morbum Camillæ sororis. de quo cum accepisset pridie natalis Virginis festi; ea ipsa nocte, dispositis ad cursum equis, Vastallam contendit. sed eò cum peruenisset, offendit mortuam: cum paucos ante menses Anna quoque ex hac vita migrasset. Commodum igitur ita arbitrat, inde Romam petere statuit: cum professionis causam prius tamen ab Episcopo Dertonensi, utpote cæteris pro-

Pars III.

uinciarum Episcopis antiquiore, probari ad præscriptum decretorum prouincialium curasset. Romæ de iuuantibus inter alia vicinis populis hæresi contaminatis, egit; de quo latius postea explicabimus. sacras Ecclesiæ sanctæ cœremonias, a certis Cardinalibus; viris doctis ad consultationem adhibitis, auctoritate Pontificia constituenda curauit: opusque iam cœptum vidit, antequam discederet. alia permulta, quæ necesse non est enumerare. Seminario suo duas Caruagienses Præposituras, quæ Humiliati ordinis fuerat, impetrauit: Abbatiam vero Secedanam in agro Alexandrino congregationi Oblatorum. In eunte anno M. D. LXXXIII. Roma rediens ad grauissimam controuersiam inter duos Italos Duces componendam, iussu Pontificis venit. quam rem complexus, ita deinde, tamque foeliciter non multo tempore confecit; ut & Pontifici ipsi, & vtrique parti satisfaceret. Mediolanum cum rediisset, tribus diebus consueto ritu, cum vniuersis ordinibus supplicationes obiit ad statas ecclesias, ob Didaci Hispaniarum principis obitum: ita enim Philippus pater, omissis funebrium precum officiis, pro decem annorum puero, faciendum pie iudicauit.

Hinc ad vicinas gentes, hæresi, malisque aliis afflictas, iuuandas, Carolus animum adiecit. Plurima fecerat ob eam causam antea; quemadmodum demonstratum est. Multis populis, plurimis etiam hominibus separatim, varia ratione sæpius ad salutem subueuerat. Fecerat Carolus non solum, ut illis opem ferret; sed ut eodè etiam tempore ecclesiæ suæ, atque adeo ipsi Italiæ caueret; cui magnum ab ea parte periculum, videbat imminere. licet enim variis decretis prouidisset; ne, quod propter varia negotia quotidie accidit, vel externi venientes in prouinciam suam, quidquam sanctæ fidei, disciplinæq; detri-

Vicinarum gentium sedem, salutemque sibi curandam suscipit.

CAP. IIII.

kk ; menti

menti possent afferre; vel sui ad loca deprauata euntes, contaminarentur; & si quid ipsi labis cōtraxissent, cum patria communicarent: multò cautiùs tamen, tutiusque fore animaduer tebat, vicinam partem, si fieri posset sanare; quàm ne quid proximè corrumperetur, eniti. Vicinam partem intelligo non Heluetios solum; & qui primam Rhætiam incolere putantur, Grifones appellatos: sed multò magis Italos populos, neque exiguos; neque ignobiles; qui citra ipsum qua si Italia vallum, Alpes dico, ditionis Mediolanensis fines attingunt: & sub earù gentium imperium, ceciderunt. Heluetiorum quidem certos pagos scimus rectam apud se fidem, & in suis citra alpes adhuc conseruare. sed ea tamen in rebus ecclesiasticis disciplina vtuntur; vt maiora sint ijs pericula pertimescenda. nam ceteri, post amissam disciplinæ integritatem etiam diuinæ veritatis lucem perdiderunt; miserisque sunt errorum tenebris circumfusi: tum sua in eos, quibus imperant, mala deriuarūt. at eiusmodi pericula item, vitiaq; quantum posset, tollere Carolus in animo habebat. Rhæti vero illata semel a Zuin glo hæresi, ante annos circiter sexaginta; Episcoporum Curienſium primò negligentia; deinde infirmitate, negligentiaque simul; ad eam enim ecclesiam pertinent; in eum denique statù venere, vt ex tribus pagis, quas ligas appellant, quibus tota Rhætiorum ciuitas continetur; duæ magna ex parte hæretica peste corruptæ sint; tertia, qua genti nomen dedit, cum Grisia vocetur, & maioris videtur auctoritatis, dimidia tantum ex parte sequi videatur catholicâ fidem. Cum vero non exiguas etiam citra alpes regiones occupent; quæ natura, & lingua Italica sunt; & prouinciæ Mediolanensis antea fuerunt; eandem ad illas calamitatem transfuderunt. Eiusmodi vallis est, quæ Mefaucina

dicitur, a Mefaucis populis, in qua caſtellum hodie quoque, paulum corrupto nomine, Mefocum appellatur. Eiusmodi Pefclaium cum agro, & valle, quæ ad illud pertinet, qui quidem populi, Rhætici popularis dominati sunt participes. Sed est alia vallis lōge maxima, & multarum rerum copijs abundans; quæ hominum ad centum millia, cum nobilibus familijs, varijs castellis, vicisque dicitur continere. Telina illa est, eius longitudine passuum circiter sexaginta millium, Abdua fluens, demum Larium lacum ingreditur; vel potius illum efficit. est & alia minor, Larium, medio quodam alio lacu pariter attingens, quæ ab Castello Clauenna nominatur; cui vallis alia sancti Iacobi nomine dicta coniungitur. Harum vallium populi, dominati minime participes, tali sub imperio, si tantummodo essent; tolerabile videretur: sed ea dominati ratione a iudicibus plerumque hæreticis premuntur; vt hæresis pestem in dies magis, magisque recipere quodam modo cogantur. quæ ex re, qui non multos ante annos incorrupta fide viuiebant, nunc ex parte non modica sunt iniquitati: atque ita serpit malum, quotidieque manat; vt nisi Deo miserante, quis occurrat; breui (quod auerrat Deus) populos vniuersos, qui tamen Itali sunt, occipaturum penitus videatur. vnde non paruum reliquæ Italiae periculum imineat: præter illud præsens, grauissimumque detrimentum; quod nefariæ libertatis causa, eò tamquam in tutum locum, mira facilitate, ob nimiam locorum propinquitatem, sese recipiunt Itali omnes, quotquot ordines religiosos, fidemve ipsam impie, pernicioseque deserere statuant. His igitur regionibus, populisque omnibus, cum ab se Carolus, quantum fieri posset, totis viribus subuendum statuisset: re ad Pontificem Romanæ delata; Heluetiæ, Rhætiaque, Vi-

manatio
-a multoq;
-alia, quæ
-sunt, quæ
-nobilitat
-III. 3. 30

ſtatoris Apoſtolicæ nomine, magna cum poteſtate præfectus eſt. Roma reuerſus, neque laboribus, neque ſumptibus ullis parcendum ſibi ſtatuit, vt miſeris ſubueniat: omnes vias circumſpicit, exploratque, quibus vijs tantis malis poſſit remedium afferre. Caroli deſiderio illud erat adiuuenti; quod aduentu Ducis Terræ nouæ, eccleſiæ Mediolanenſis adminiſtratio facilior videbatur: & contentiõnis aduerſæ loco, rebus ſalutaribus auxiliam ab eo expectabatur. cuius rei indicia multa ſtatim iſi dederat: hoc in primis; quod adminiſtrationis initio ſuperiora edicta de more renouaturus, & ea omiſit, reiecitve, quæ populi pietatem antea magnopere turbauerant; & alia promulgauit, quæ Carolus cupiebat; quæque iam a Rege ipſo per Clericum poſtulauerat. præterea ſeſe rebus omnibus eam rationem initurũ pollicebatur; quæ a controuerſia, contentioneq; maxime eſſet aliena. quod Carolus etiam ſperabat; pietate principis adductus antea ſibi perſpecta. Audonium Ludouicum præterea Anglum; nunc Episcopum Caſſanenſem; adminiſtrationis ſuæ primarium Vicarium relinquebat; cuius fidei, virtutique confidebat plurimum. Hæ res ob firmam ſpem publicæ quietis, rectæque gubernationis, locum Carolo dabant, vt extorũ ſaluti operam dare facilius poſſet. Ciſalpinos igitur cum in primis ſibi tentandos, iuuandosque ob propinquius periculum conſtituiſſet; Meſaucos ex his primos ſibi petendos exiſtimauit; quod primarijs quibusdam regionis viris auxilium petentibus, multitudine ad id parata, proficiendi ſpes erat non mediocriſ. Eſt ea vallis longitudinis millium circiter viginti, & mortalium ad millia vn decim continet. Cnm autem Meſauci eſſent in adminiſtratione, & imperijs Rhætorum conſortes, & Griſiæ gentis pars, quæ grauior eſſet, & a recta

fide minus aliena; ſecurius ibi agi poſſe videbatur; ſi forte ob renouatum pietatis cultum, ijs reliqui vellent aliquid negotij facere. Accedebat, quod publico vicorum conſilio nonnulli ex valle ad Carolum venerant; iudicemque petierant, qui apud eos maleficas, ſtrigeſq; inquireret. quod quidem ob veteri eorum more, ad Archiepiſcopum Mediolanenſem ſimiles ob cauſas confugiendi, non abhorrebat. Eò igitur Carolus præmiſit Franciſcum Borſatum Mâtuanum clari nominis iuriſconſultum, qui ad clericalem ordinem nuper tranſierat: vt de maleficis quæreret, iudiciumque ferret; & Caroli officijs quodammodo viam pararet. Iſ profectus, conuocato totius vallis conſilio; ſic acceptus eſt; vt magnas ſe Carolo, ipſiq; Franciſco gratias habere de huiusmodi charitatis officio incolæ reſponderent. Ille igitur ea omnia ſtudioſe ſuſcepit, quæ mandata erant; & totam vallem perlustraui: donec Carolus aduenit ipſe. qui ſummo gaudio exceptus; & quibus potuit in locis ſilueſtribus, ab eiufmodi hominum genere, maximis honoris ſignificationibus acceptus fuit. Antequam vallem ingrederetur; ſuis omnibus conuocatis, oſtendit quantam rem ſuſciperet; quàm acres, aſtutæque Dæmonum concertiones expectandæ eſſent. proinde tum aſſidua, & ardenti prece cum ieiunio, ſalutariq; aliarum rerum patientia coniuncta, opus oſſe; tum magna quoque cautione; ne quidquam ab aliquo fieret, dicereturve, quod ex ea gente quiſquam in malam partem poſſet, vel ob iudicij infirmitatem accipere. quod vbiq; ex chriſtiana pietate cauendum erat, id ijs locis præcipuo ſtudio fugiendum. Quo die Roboretum peruenit (præcipuum illud eſt in vallis prima parte caſtellum) magno incolarum concurſu, Pontificali habitu venit ad eccleſiã: vbi ſumpto concionis argumento ex ſacra Iose-

phi historia, quem pater miserat, vt fratres quæreret; & quomodo ipsi, gregesq; se haberent, patri referret: missum se dixit ad fratres suos a summo Romano patre. missionis causam, suumque erga illos amorem, & ipsorum conditionem, statumque sic explicauit; vt pie admodum multitudo commoueretur, & fletet. Hæc Roboreti agebantur. summo mane Franciscus Panicalola nunc Episcopus Astensis, verba faciebat ad gentem catholicis dogmatibus instituendam, accomodata: Carolus postea Missæ sacrum faciebat; concione altera populum pie cohortabatur. Achilles Galliardus ex societate I E S V vespere christianæ fidei prima dogmata accurate docebat: deinde multitudo litaniam, eiusdemque modi sacris preceationibus exercebatur. sacræ confessiones quotidie audiebantur; qua in re magna erat a Carolo impetrata sacerdotibus ad animas expiandas auctoritas. Ad conciones, ad diuina officia, ad sacrosanctam communionem, mares, & foeminae, cuiusvis ætatis; gregibus pascendis, operibusque victus causa faciendis addictum vulgus; quotidie conueniebant, vt si dies illi singuli festi fuissent: idque eximio quodam salutis desiderio, miroque in Carolum vti patrem amantissimum, amore, & obseruantia faciebant; vt ferme nascentis ecclesiæ imaginem quandam cognoscere liceret. Carolus interim quotidiano ieiunio sese exercens, pane, & aqua tantummodo sustentabatur, festis exceptis diebus. comites, quoniam sacri dies Aduentus erant, quadragesima cibus utebantur: quæ quidem abstinentia ob multarum rerum inopiam iis locis erat incommoda valde, magnique sumptus. Roboreti plures cum dies moratus esset; & in ea vallis priore parte plurima gessisset; ad extremam transit; qua parte præcipuum castellum alterum est Melauca, a quo tota vallis nominatur. duo

enim vallis rectores in iis duobus locis sedem habent. Eadem ibi ratione se gessit; similemque tulit laborum suorum fructum. Regionis mala ipse quidem, non vt iudex; sed vt quilibet sacerdos, Dei que minister fere persecutus est. ipsis tantummodo gentis legibus est usus; quibus eam quisque fidem sequi permittitur, quam velit; & ita catholicis pariter, & hæreticis proprios per leges licet habere sacerdotes, & doctores, quamquam re ipsa per omnem hæreticorum conditionem; maxime autem in deditiis: magna fit in eo genere catholicis iniuria. cum enim hæretici passim, quos volunt, etiam exteros, ignotosque sacerdotes, religiosorumque ordinum apostatas recipiant: catholicis contra leges prohibetur, alterius regionis presbyteros, concionatoresve adducere; si modo rectoribus plerumque hæreticis non placeant. ij vero fictis nominibus, calumniisque, siue publicæ quietis turbata; siue maledicti in aduersarios prolati, pro arbitrio vtuntur, vt bonos quosque presbyteros diuexent, atque eiiciant. malos, licet catholicos, ferunt facilius; quod eorum vitia sibi ad hæresim propagandam vsui esse perspiciunt. quin etiam Episcopi sui subsidia inique prohibere solent: vt prohibito Pastore, facilius grex diripiatur. Ita miseri, cum aliquo sacrorum ministro care non possint; dum alii non suppetunt, sæpe improbos homines, nonnumquam etiam impios sibi doctores asciscere coguntur. atque interdum fuit, qui detestando scelere multitudinem fallens, nullius sacri ordinis homo, sacra omnia aliquo loco conficeret. Igitur ardenti amoris, & charitatis officio Carolus hæreticos circiter viginti ad Ecclesiam catholicam conuertit. pauci enim præ reliqua multitudine corrupta fide erant; ac si loca extrema quædam detraheres, quæ aliorum populorum propin-

qui-

quitate, licet asperis interpositis montibus, frequentiore hæresis pestem contraxerunt; recti, catholicique sensus erant fere omnes. Duos cœnobitas, qui fœminas secum, filiosque ex eis habebant; & non minus inopem, ac miseram, quàm sceleratam vitam agebant, inflexit, vt ad suos ordines, religiosamque vitam redirent. ea in re summa, incredibiliq; vsus est benignitate, amantissime cohortando, pœnasque meritas minuendo; immo illas sibi adscribendo: tum fœminis quoque, & natis sua cura, sumptuque collocandis, & sustentandis. presbyteros à concubinis, quas palam habebant, abstraxit: minime aptos exclusit: malos puniuit. in iis saltem ecclesiis bonos collocauit; quarum esset structura decens. sacerdotes è societate I E S V eo accersuit; qui non fide solum, & moribus christianis omnes; sed pueros etiam literis erudirent: cum Rhætia fere tota magistris paulo saltem eruditioribus careret. eis amplas ædes rectorum consensu tradidit, quas Triuulij olim Mesajci Marchiones obtinuisse dicuntur: vt eorum collegium summa incolarum voluntate constitueret. plurimos præterea, qui vel ob clandestina, graduque prohibito contracta matrimonia, peccati sordibus hærebant: vel ob praua lucra, & iniqua fœnora Dæmonum laqueis constricti tenebantur; variis modis excitauit; atque ab eiusmodi miseria, animæque vinculis, pro sua auctoritate liberauit: tum a peccandi licentia in posterum reuocauit. omnino circiter viginti dierum opera, Carolus ita res iis locis immutauit; vt alia prope gens videretur; omnesque ad optimum pietatis cultum ex præterita corruptione sese excitatos ostenderent. Iudicium de artibus maleficis, Dæmonumque nefario cultu, Borfatus ita peregit; vt decem fœminæ, quas sceleris non pœnitebat, dam-

nata, sæculari, vt vocant, brachio traderentur: quarum etiam pars post paucos dies iussu magistratum igni necata est: aliæ plurimæ impietatem detestata, veniaque petita puniæ sunt. neque tamen impii flagitii matres expertes erant: immo, quod horribile est, ipse Præpositus Ecclesiæ Sancti Victoris Roboreti, quæ in tota valle præcipua est, dux eius, & caput fuit; sacrisque rebus in eo nefarie abutebatur. is autem gradu sacro deiectus, magistratibus itidem dimissus est, vt iuris erat, puniendus. Eius loco Ioannem Petrum Stupanium Theologum in gentis imperio natum, Carolus ecclesiæ illi præfecit; qui adhuc locum tenet; pieque populos pro virili parte iuuat. Scelus illud huiusmodi esse ex reis repertum est. certis diebus in loca siluestria nullo labore, vel incommodo ferebantur. ibi demoni, qui principem locum tenebat, cum primò quis accederet, sese tradebat; & sacrosanctam crucem conculcare iubebatur. eo loco saltationibus, choreisque vacabant. carnes a dæmone acceptas edebant. omni libidinum, turpitudinumque genere sese contaminabant. quæ omnia tamen specie tantum, quadam, & quasi per somnium miserorum animos afficiebant; ita vt cibi, resque aliæ inane quoddam tantummodo, vanumque afferrent oblectamentum. quæ res saltem, infelices mortales à scelere debuerat alienare. sed eo vinculo constricti erant; vt non solum non respicerent; sed studerent etiam maxime societati quam plurimos alios aggregare. puellas cum vix nubiles essent, erat, qui per insidias ad id incitaret: quin ipsæ matres impellebant. nonnulli erant, qui tota ætate, iam senes ea ratione turpitudini, atque impietati seruiant. immo erant familiæ, in quibus iam plures ætates, à maioribus, quasi iure quodam hæreditatis id flagitii posteris tradebatur.

huic

huic sceleri addicti hæreticorum nomine vulgo appellabantur; cum hæretici ipsi nouæ religionis homines dicerentur. Id malum, eumque Diaboli dominatum, quo maximus numerus continebatur, Carolus diuino munere disturbauit; peneque extinxit; plebisque alijs approbantibus, & summopere gaudentibus. nam præter reliquam perniciem, multorum valetudini, Diaboli mancipia illa suis malis artibus vehementer nocebant; & vitam ipsam nonnumquam videbantur exipere. Discessit Carolus magnum sui desiderium relinquens; non solum apud vallis incolas; sed apud alios quoque finitimos; etiam hæreticos. cum enim Bernardinum Morram iurisconsultum Casalensem, qui nunc in ecclesia Mediolanensi generalis Vicarij munere magna cum laude fungitur; tunc autem Carolum non multo ante, relicto ciuili magistratu, clericali; habitu sumpto, secutus erat; per eos dies Curiam, vbi totius gentis conuentus agebatur, negotiorum eiusmodi Rhetoricorum causa misisset; populi eius tractus omnis Carolum aduenire existimantes, cupide expectabant; deq; eo honorifice excipiendo studiose agebant. Curientes ipsi maxima ex parte hæretici eadem esse voluntate videbantur. Sed ille Bitionem venit Heluetiorum ditionis castellum citra Alpes; non hæresi illud quidem; sed prauis, damnatisque contractibus; ecclesiasticæ auctoritatis vsurpatione; matrimoniorum execrabili licentia, ita contaminatum; vt summopere Caroli auxilio; beneficio que indigeret. quod ille consueta benignitate, clementiaque cum tribuisset; magnum animarum numerum paucis diebus passim liberauit; quæ varijs sacræ censuræ laqueis irretitæ tenebantur. Ipsi quoque loci rectores, vt expiatione impetrarent, publico scripto polliciti sunt, fore, vt factis eiusmodi, canonum iure prohibitis, in po-

sterum abstineretur. His gestis Carolus Mediolanum reuertit.

Quod in Mesaucis, Deo in primis bene iuuante, salutariter actum fuerat; id Diabolus dissoluere per Prædicantes, vt appellant, statim conatus est. hi sunt hæresis doctores; qui non errore solum, sed seruitute etiam quadam ob doctrinæ auctoritatem miserarum nationes oppressas tenent. impietatem, frequenter concionando, docendoq; multitudinis imperitæ mentibus inferere, tuerique student. quæ ad gentis libertatem, auctoritatemq; conseruandam pertinent, ea se nosse, vehementerque curare profitentur. dominis, optimatibusq; assentantur: eorum gratiam omni ratione colligunt, & conseruant. si quid excitari impietatem, eorumque licentiam sentiunt, quod quidem attente obseruant; conueniunt statim; & de communibus rationibus vna consultant: tum omni astutia, & dolo pios conatus omnes infringere; bonaque rerum initia penitus delere student. per eos hæc in primis efficiunt, qui rerum potiuntur; quibus ante omnia suspicionem de imperio, auctoritate, stipendijs amittendis iniiciunt: & indoctis, auarisque hominibus, quæ volunt facile persuadent. Sacrilegi igitur cum audissent, quæ in Mesaucis facta erant; sibi, auctoritati suæ, commodisque, talibus ex initiis valde timentes; Curiam in totius nationis comitijs, quod ad sexaginta (tanta est hominum pestis) conuenerant; post Morræ discessum, gentis principibus suspicionem de suis summis rebus mouent: vociferantur vehementer; rem esse minime dissimulandam; immo graui poena dignum facinus: Mesaucos Inquisitorem hæresis contra leges accersiuisse: Cardinalem principem virum recepisse: ædificia tradidisse, quæ munita esse arcis loco possent. foedus, quod cum Gallorum Rege esset, ea via frangendum; nouum autem cum Hispaniæ Rege

Conat^{us} prædicatum in Mesaucos reprimi, alia auxilia populis affictis suppedirat. CAP. V.

Rege faciendum curari. initia illa esse principatus, libertatisque amittenda. Vanissimis argumentis coerum illum permouent; ut iudices ex singulis pagis dentur, qui propter eam causam in Mesaucos agant. erat enim coetus hereticus ex maiore parte. & tum in vniuersum tota natio; tum multi priuatim, stipendia Gallici Regis accipiebant. Legatus item, quem Rex idem apud eos habere solet, rebus catholicis, ut debebat, fauere pollicitus; Mesaucorum, & ipsius fidei causam deseruit. actum est vehementer: nonnulli ex primarijs Mesaucis sese in vincula dare coacti sunt. sed per legationem Heluetiorum, perque Grisiõrum contentionem, qui iudicium illud suis tantum principibus vindicabant; quoniam vallis ad eos proprie pertinebat; Carolo studiose agente, Deoque in primis volente, effectum est, ut Grisiõrum ipsorum sententia Mesauci liberarentur; Carolique facta conseruarentur. nam & ipsi populi in eo, quod sibi proposuerant constanter permanentes; seque in posterum semper sanctae ecclesiae addictos fore confirmantes; paratos sese ostenderunt, ad religionem vna cum libertate armis tuendam; vitamque pro fide catholica etiam profundendam. Carolus postero anno, qui nobis eius vita finem acerbissimum attulit, minime dimisit susceptum munus: immo omni studio, ac pietate exequi, atque vrgere non desistit; ut aliqua ratione fidei causam ab hereticorum manifestis iniurijs vindicaret. in quo illud consequi tunc quidem satis habebat, quod iustissimum est, & gentis legibus, ut diximus, consentaneum; ut quando unicuique fidei, religionisque arbitrium lege conceditur; neque catholici pios sacerdotes, etiam externos, & cuiusvis ordinis probatos habere, sacramentorum, doctrinaeque gratia prohiberentur: & neutri improbos, sacrilegosque, perfugas; quod

passim ab hereticis fieret: neminemque omnino, absque idonei testimonij fide, possent recipere. Ita enim & catholicae fidei consulebatur; cui non ad conseruationem solum, sed ad propagationem quoque ministros idoneos suppeditasset; & proximum per fugium intercludebatur perditis hominibus; qui vel ab Ecclesia Romana, vel a religiosis ordinibus, vel omnino a recto, & honesto per Italiam vel lent desciscescere. At praeterea quid ille sibi in hoc genere toto proposuisset; quid ageret, aut aggredi vellet; hoc loco non est opus explicare. Sed non vnam inierat rationem; quae magnam religionis citra alpes in primis restituendae, spem ostendebat; erat certe ad id aptissima: nisi insperata morte Deus omnia disturbari, propter obscuras nobis causas permisisset. Interim vero dum grauiora pararet, susciperetque; tum varios populos in vniuersum, tum homines separatim plurimos reliquo tempore, rebus ad salutem necessarijs, assidue iuuuit. Franciscum Adornum societatis IESV saepius commemoratum, & Dominicum Bouerium Congregationis Sancti Pauli Clauennam misit: eundem postea Dominicum, Pefclauuii catholicis auxilium postulantibus concessit; vbi diutius moratus, pijs dogmatibus explicandis, contrariisque confutandis, tum alijs sacris officijs; rebus catholicis magno fuit adiuumento: donec aduersarii, qui eum ferre diutius, suis rationibus rem valde contrariam putabant; raris de more confectis nominibus illum accusarunt: effeceruntque, ut ei dum in muneri sui functione perseueraret, vincula de improviso iniiceretur; neque alia conditione, quam sponsione facta, ni abiret intra certum tempus; dimitteretur. Commemorandum est in hac fidei causa, totius fere catholicae gentis Helueticae factum: qui non difficile Caroli opera sunt adducti; ut publi-

co consilio, legatos ad Rhætorū conuentum mitterent; de integra religio nis libertate populis dedititiis restituenta. qui etiam publice testarentur; si quemadmodum iustum erat, & fœderis legibus continebatur, Rhæti non fecissent; nolle se eiusdem fœderis iure, si quid ijs aduersi accidisset; teneri; subsidiumve aliquod ferre. Quæ legatio magni sine dubio ponderis, plurimum catholicis valuisset, si cætera quoque teneri potuissent. His omnibus Caroli officiis, conatibusque, simul fortitudine Mesaucorum, mire catholici earum regionum omnes sunt excitati. languet permulti quidem in studio tuendæ salutis, fideique tum conseruandæ, tum propæ gandæ; siue quia in vitis sæpe iacentes fide sunt infirma; siue quia tales dominos timent; nullo præsertim parato defensore. Sed in vniuersum tamen ad fidei libertatem recuperandam; & ad grauissima quoque pericula ob eam causam subeunda, sese per id tempus erecto animo, paratos præstiterunt. quæ res fecit, vt quidam fidei negotium, quod Carolus vnū agebat, ad rem suam, cupiditatemque accommodantes; cum duce aliquem tantummodo, paucosque armatos populis Teling vallis deesse ad arma contra Rhætos capiendæ existimarent; militum manum ad eos ducere, mortuo Carolo nulla auctoritate publica conarentur. cuius rei auctores Mediolanensis Gubernator puniuit. Verum is ardor, alacritasque omnis, quæ ab Caroli auctoritate, liberalitateq; plurimū pendere videbatur, ab eius obitu vereor, ne penitus sit debilitata. quæ tamen, speremus, vt aliquando Dei munere, in spem religionis integre colendæ restituatur. At interim Italici populi in totius præpotentis Italiae, & maximorum christianorum Principum conspectu, hæreticorum dominorum iniuria, qui potentissimi tamen non sunt, percussi iacent. Dei

cultus, sacrorumq; administratio friget; & in dies minuitur, contaminaturque magis. augetur quotidie numerus hæreticorum. Italia pars, terrima hæresis pestilentia paulatim conficitur, & contabescit. Quæ mala vtinam Dei misericordia ij quandoque respiciant, qui remedium afferre possunt.

Peruenimus ad postremas Caroli actiones: quas tamen postremas fore credebat nemo. nonnulli quidem in eo, vltimis præsertim mensibus, obseruabant aliquid insuetæ imbecillitatis, & maciei. sed tamen, vt sæpe accidit in excellentibus viris, eò longiore vita fore plerique existimabant, quò christiani rebus eam videbant vtiliorem. Imbecillitatis causa putabatur, corporis sui tractandi ratio, quam in summis, assiduisque laboribus tenebat. cum enim in superioris anni Quadragesima tota, pane, & aqua tantummodo se reficere semel in die cepisset, Dominicis diebus exceptis; quibus tamen pisces non gustabat: in eo genere adeo progressus est; vt iam reliqui etiam temporis maiori parte eadem in corpus suum duritia vteretur: cumque ad sequentem peruenisset Quadragesimam huius anni M. D. LXXXIIII. adhuc asperitatem augens, certis diebus ipso quoque pane relicto, ficus aridas tantum, & aquam sumebat. atque vltima hebdomada, quæ sanctius colitur; ficis omissis, lupinis vti constituerat. Cruda legumina puto imitatione Patrum voluisse adhibere, inter quæ vnum lupinum egenis vsui esse aqua maceratum, hoc tempore videre potuit. Verum ob eam causam abstinuit, de qua nunc referam. Non multos ante dies erysipelas in crure rursus apparuerat, vlcusque fecerat: cuius curandæ causa, medicis parens, iacuerat complures dies. cum minime sanaretur; concessere Medici, vt surgeret, motusque beneficio frueretur. ita tum sa

Eius vitæ actio postremis annis; & extremæ temporis actiones quædam. CAP. VI.

cras

eras ordinationes initio Quadragesimæ habuerat; tum alia gesserat, quæ opus erant: neque crure amplius laborauit: ac dum surgendi facultatem peteret; affirmaretque ex natura corporis sui bene cognita, sese ex ea re conualescere posse; medici autem primò quidem non concederent: quidam ex familiaribus, existimans Carolum cum vitæ discrimine medicis minime pariturum; idque animo suo dolens; litteris Romam ad Caroli necessarios datis; eum grauer ægrota- re scripsit; neque velle medicorum curationem admittere. Ibi de re consultant. efficiunt denique vt ad eum scribat Pontifex in hanc sententiam: sese ægre admodum ferre, quòd curationem pati nollet: monere autem, vt sanctos viros animi virtute imitaretur; corpus eatenus affigeret, quatenus vires, æquitate seruata, ferre possent. Postremo etiam grauer im- perat, vt in vita moderanda medicorum consilia sequatur. Carolus, qui tum se valere sentiebat; sibi que con- fcius erat, in proximo morbo nihil se- esse contra medicorum præscripta: qui de falso item nuncio, vnde litte- ræ aperte pendebant; & omnino vnde fluxerat tota res, satis compertum habebat: qui denique sciebat, omnem vitæ suæ rationem Pontifici, cum eum proxime fuerat allocutus, retulisse; & quæ is improbasset, dimisisse: nihil in re tanta, tali loco, & tempore sibi temere faciendū statuit: sed Pon- tifici scribendum; vt is cognita veri- tate, sententiam suam aperiret. sed interim tamen medicos accersit; de vita spiritali, atque Episcopali medi- cinæ legibus astringenda quærit: ali- qua de asperitate suscepta remittit. Primo igitur, quæ de proxima ægro- tatione se accepisse Pontifex ostende- rat, vnde pendere iustus perspicieba- tur; ea falsa esse litteris demonstrat. Addit se de tota valetudinis, vitæque suæ ratione, iam nunc Patri sanctis-

simo quæ vera esse existimaret, expo- siturum: facturum deinde diligenter, quod is iuberet. Sese antea, quod Pon- tifex ipse recordari poterat, dum me- dicorum præscripta sequeretur, infir- ma semper fuisse valetudine: demum etiam ita sese habuisse, vt ad modi- cum tempus existimaretur vitam pos- se producere. ante annos circiter duodecim, piorum, prudentumque virorum consilio, mutasse viuendi ra- tionem; a præscriptionibus medicorum discessisse: adeo foeliciter eue- nisse; vt quæ valetudo studiosa obser- uatione, cura que sustentari non po- tuerat: ea vulgari viuendi modo opti- me confirmaretur; vitæque longio- ris spem afferret. si tunc demum post diurnam consuetudinem, cum an- nū ætatis ageret quadragesimum sex- tum, sese ad medicos referre voluis- set; neque sine muneris sui graui im- pedimento, & cum manifesto vitæ di- scrimine id futurum. At tamen artem se medicorum nullo modo asperna- ri; ne latum quidem vnguem ab eo- rum præscriptis discedere, cum egro- taret: alias etiam eorum consilia re- quirere. at ea semper sequi, eorum- que se obseruationibus addictum præ- stare; id vero neque menti eius san- ctissimæ; neque vitæ Episcopali videri consentaneum: quod vel medicus ipse fateretur, ab eo proxime consul- tus. veterum Patrum, & Sancti Am- brosi in primis, hanc esse sententiam: diuinæ cognitioni contraria esse præ- cepta medicinæ; à ieiunio reuocare; à lucubrationibus, & ab omni inten- tione mentis abducere; eum qui se medicis daret, seipsum sibi abnegare; omnino cura corporis huius auerti neminem a studio disciplinæ debere. Pontificis ipsius exemplo ita doceri, qui medicas obseruationes in vitæ suæ ratione minime seruaret. hæc ita cum se haberent, qui pontificio ius- su medicorum consiliis addictus es- set; eum certe perpetuis conscientia- rum

stimulis, atque angoribus necessario cruciandum. Quod existimaretur ea corporis asperitate vti, quæ vires superaret: hoc vere affirmare posse; neque se eam, quæcunque esset, valetudini se habere contrariam; & ad munera sacerdotalia facilius obeunda accommodatam. omnino eum se modum minime transire, quem superiore anno, cum ad eius iudicium omnia sua detulisset, Pontifex ipse comprobasset. si etiam continentia, & corporis afflictione paulò magis progrederecetur, quam vulgo alij multi solerent; minime videri improbandum; tum ad delenda peccata; tum ad sanctorum virorum; immo ad ipsius, qui sanctorum est auctor, actiones aliquo modo imitandas: idque maxime, quod eius ipse ordinis, hoc est Episcoporum esset; quibus non animi virtute solum, sed exercitatione item corporis; ex Gregorij Nazianzeni, aliorumque Patrum doctrina; reliquos omnes longe post se relinquere studendum esset. Quod autem ea vitæ ratio futuris temporibus, coniectura quadam sibi nocere posset: incertæ offensionis metu, certos salutarium operum fructus negligendos non videri; neque tam longe cauendum: alioqui corporis afflictionem, pœnitentiæque officia homini christiano necessaria, quis vnquam suscepisset? Si etiam animo in res salutares intento, Episcopus in eiusmodi exercitatione præter voluntatem aliquid corpori suo noceret; quod sanctis plerisque legeretur euenisse; non esse id tamen damnum. merito patres existimasse, sacerdotes ab ipso Christo Domino salii; & lumini ob id quoque comparatos; quia illud dum condit cibos, liquefit; hoc dum ardet, & diffunditur, oleum sibi consumit. confidere se, ea omnia summo Patri probanda. at vero quidquid significasset, ei se omnino prompto animo pariturum. Cardinali autem Comen-
no qui Pontificis erat negotiorum præ-

cipuus administer, Pontificisque epistolis præfectus; & litteras ipse quoque ad Carolum ea de re dederat, respondens; addidit, si Pontifex in ea perstaret sententia, quam litteræ præ se ferrent: nulla alia ratione se posse conquirere; cum illius iussu vi, ac timore sollicitari perpetuo necesse esset; nisi vt dimisso Archiepiscopatu Romam demigraret; ibique in conspectu Pontificis viueret; qui eius vitæ rationem quotidie cognoscens, eum ab conscientia aculeis, quotidianisque moribus liberare potuisset. sed is rescripsit, nolle Pontificem Carolo vinculum iniicere; sed eius arbitrio permittere, quando medicorum consilio sibi vtendum esset. Factum huiusmodi fecit; quoniam in iis epistolis scribendis nostra opera vti voluit; vt de eius vita, sensuque plenius cognosceremus, certiusque scriberemus. optandum erat fortasse, vt saltem durissima quædam in tempore nominatim interdicerentur; si virtutis illius, vitæque fructum ita forte potuissent diutius percipere. nam medicorum præceptis hæere semper quomodo posset tali consuetudine, tali occupatione Præsul? Verum illud potius existimandum est; in hoc Dei seruo, quem admodum in aliis multis, de quibus nominatim agere longum esset, diuina benignitate factum: vt ad exitum vitæ huius appropinquans, clariori sanctitatis luce splenderet; quod illi expeditius esset ad beatitudinem consequendam; ceterisque ad virtutis imitationem illustrius. neque vero nouum est; sanctos viros, vt optimos cursores, hisce viuendi spatiis, eò se magis incitare, quò propius accedunt ad metam: licet eos sæpe quidam hæsisse dicant in cursu, quos oculis corporeis ad metam peruenisse non vident. ego enim ita sentio; multos Deo deuotos viros, non quò extremo tempore durius vixerint, longius vitam non potuisse producere: sed
quos

quod a fine vitæ propius abessent; ijs Deum dedisse durioris vitæ beneficium. Finem vero vitæ prælagiens Carolus dicebat; de maiore annorum numero, se omnium minime sollicitum esse debere; qui mirabiliter quodammodo, quantum ex priore imbecillitate iudicari poterat, ad eam ætatem perductus esset. quæ quidem ætas esset fere familiæ suæ. Gibertum patrem mortuum; dum annum XLVII. ageret: fratrem Federicum multo iuniorē: sorores quatuor ante illam ætatem vita excessisse; duās prope adolefcentes. quid sibi reliqui tandē existimaret; nisi forte paucos annos in doloribus, cruciatibusque corporis esse traducendos? Cum Franciscus Adornus ad eum per idem tempus venisset; huius generis nonnulla locutus, Patrem quodam quasi ioco interrogavit, quæ ætate esset; cumque audisset, si recte memini, esse circiter quinquaginta annorum; heus, inquit Pater, num adhuc in vita manendum est? quæ quidem erant itidem obitus sui proximi prædictiones quædam. Post Paschæ celebritatem cum crucis festum appropinquaret, inuitavit Augustinum Valerium Episcopum Veronensem, qui paulo ante creatus erat Cardinalis; ad illa sua sacrosancti clauis solemnia: propter quæ Duci Mantuano se tum excusauit, ne ad eius filij nuptias iret. ita cupiebat optimi Antistitis, quem plurimi semper fecerant, & amplissimo honore dignum iudicauerat, spiritali cōsuetudine paulum frui. Sed paucis ante festum diebus ei nunciatum est de grauisimo Ioannis Delsini Episcopi Brixienfis morbo: cumque tota die Dominica in diuinis officiis de more fuisset; nocte Brixiam summa celeritate venit. mane cohortatione, sacrisque necessatio tempore hominem magnopere iuuat: mortuo funus curat; celebri Missæ officio suffragatur; pia concione cohonestat: his omnibus Brixien-

xium pietatem magna cum iuuentate iuuat, demum ad Crucis festum, quod feria quinta celebrandum erat, citatis equis, quoniam ita ob temporis breuitatem necesse erat, noctis festum præcedentis hora octaua Mediolanum peruenit. tanti momenti putabat, pijs populi studiis, officioque suo, cum vsu veniret, non deesse. tum viatoris vestibus statim positis, quasi ad illam horam commode quieuisset, ijs meditando, quæ in concione postero die dicturus erat, reliquo noctis tempore operam dedit: nocturnis, matutinisque sacris interfuit; Pontificali more Missam fecit; concionatus est; clauum consueto viarum ambitu, sacris ordinibus cunctis productis, portauit; reliquum diei in vespertinis sacris, aliisque de more diuinis exercitationibus integre posuit. Ab Augustino autem, vt alias, sic eo die impetrauit, vt piam vespere concionem ad Mediolanenses haberet. Reliquos anni menses consumpsit in consuetis laboribus: quos quidem, & extremo omnino illius facta, ne minime nimis a me descripta, prudentiores quidam iudicati sint, non nihil vereor. sed nihil dicturum me confido, quod iure superuacuum videatur, aut leue: religiosioribus certe mentibus plerisque gratificaturum me, profuturumque scio. Visendis ecclesiis diocesis suæ ea ætate se exercuit: idque magis quam autem fructuose. denunciarum enim vnoquoque loco ante iubeat aduentum suum; & amplum indulgentiæ beneficium iis proponi, qui peccata confessi communicassent. Sacerdotes præmittebat magna auctoritate sacramenti poenitentiae administratos. ipse cū venerat, sanctissimum Eucharistiæ cibum præbebat. magnus vbique constabat sacræ poenitentiae, ac salutaris expiationis fructus. nam plerique negotiis omisissis, ea præclara dona cupide admodum a charissimo Patre accipiebant. Modetiam ve-

mit; vbi nostram sanctæ Mariæ ecclesiam tribus cum altaribus cum dedicasset, xvij. Cal. Iulij; in collegio, quod semper, vt opus suum, amaue- rat, mira quadã abiectione solus man- sit; ad Nouitios rogatus a nobis, ver- ba fecit amantissime, de perfectæ vi- tæ institutis. At vero libenter alioqui per id tempus frequentiam fugiebat; & in remotiora loca discedebat, ne- gotiorum se molestiis subtrahens; vt sacris studiis, diuinisque contempla- tionibus vacaret. quod gubernationis, actionisque omnis iam iam depo- nenda, diuinæq; contemplationis in- tegre suscipiendæ, omne quoddam vi- deri posset. Sed Mediolanum tum ad præcipua festorum solemnia redijt, vt solebat semper; tum ad consecra- tionem primo Albensis, deinde Alex- andrini Episcopi electi. nam & ipse sacris eiusmodi officiis delectabatur; & pii viri sibi a tanto Antistite manus imponi cupiebant; a quo præterea di- scedebant optimis ecclesiasticæ disci- plinæ præceptis locupletati. Atque Octauium Parauicinum Alexandri- num, nunc Cardinalem cum conse- crasset; eduxit etiam secum ad eccle- siarum lustrandarum munus. nam, & ipse optima noui Episcopi voluntate, virtuteque delectabatur; & ille anti- quam religionem magni, & episcopa- li munere diu gloriose perfuncti An- tistitis, singulariter obseruabat.

Exeret fe-
se in monte
salutariter.
iter facit æ-
grotans.
CAP. VII.

Celebraturus erat sacra, quæ dici- mus, Septembris mēsis tempora; cum accepit, Franciscum Bossium Noua- riæ Episcopum ita ægrotare, vt mor- ti propinquus iudicaretur. iusserat au- tem ille Carolum certio rem fieri, & suo nomine tantummodo postulari, vt sibi benediceret morituro. Caro- lus autem statum illius temporis ordi- nationum munus Francisco Cittadi- no Episcopo cum mandasset; paucis horis post nuncium allatum moratus, nocte ipsa Nouariam contendit, quæ triginta passuum millia Mediolano di-

stat. mortuum Episcopum inuenit; consueta pietatis suffragia tribuit; in concione populum cohortatus est; quæ tali tempore conueniebat. eccle- siæ ministros monuit, quid facerent, dum Episcopus a Pontifice daretur. Nouaria Guido Cardinalis Vercellen- sis, eum ad Messerani Marchionem communem cognatum adduxit; vt in mortifero morbo hominem consola- retur, & iuaret; quod vtiliter admo- dum effecit: nam Marchio sacramen- to pœnitentiæ expiatus, & Euchari- stia sanctissima munitus, pie mortem obiit. Vercellis aliquot dies fuit; vbi in componendis illius ecclesiæ rebus, cū Episcopus apud Imperatorem Sc- dis Apostolicæ nuncius abesset, versa- tus est. Constituerat eo tempore sese diutius salutariter colligere; quibus in rebus a multis mensibus peccasset, & suis defuisset officiis, attente perui- dere; errata confiteri; veniamque a Deo postulare: tum per diuinas etiam contemplationes ad pietatem, vitæq; sanctitatem acrius sese incitare: & ad negotia præterea, quæ tum illi erant in manibus, pie, & feliciter gerenda, diuinam opem enixe implorare. qui- bus rebus solitudine opus erat. Eius- modi exercitatio cum aliàs ei cordi esset vehementer; tum eo tempore erat optatissima, ob mentem magis, quàm antea diuinarum cōtemplatio- num cupidam; earum præsertim, quæ de cruciatibus, morteque Christi Do- mini essent: quas per ea tempora stu- diosissime, ardentiq; animo frequen- ter tractabat; articulatim ordinabat; litterisq; mandabat. qua quidem men- te, studiisque clementissimus Deus, id quod demum post factum clarius apparuit; sacerdotem suum iam iam ex hac vita migraturū ad æterna præ- mia præparare videbatur. Varallum vbi alias simili de causa fuerat, tunc etiam ad eam rem delegit. vico id no- men est, qui Nouaria, & Vercellis æquo spatio distat, ad passuum millia

cir-

circiter vigintiquinque; ibi mos, quoniam fere sub alpihus est locus, ex piorum hominum, etiam longinquo ru vocis, & omnino religionis causa frequenter visitur. nam religiosus vir ordinis minorum, ex Mediolanensi nobili familia Caima ante annos fere centum: cum ex Iudæa, sanctissimo Christi Domini sepulchro religiose inspecto, redisset; eius imaginem aliquo loco ponere constituit; quæ pijs hominibus, cum Iudæa petere non possent, ad pietatem, venerationemque; erga sepulchrum, sanctaque Hierosolymæ loca exercendam, aliquo modo valeret. ac eo loco, monteque; delecto: ecclesiam monasteriumque sui ordinis piorum hominum sumptu ædificauit: & sepulchri speciem decore collocauit. ea res adeo feliciter euenit; vt locus maxime celebris euaserit; & varijs temporibus ædicularum multæ fuerint constructæ; vbi pulchris imaginibus, ac statuis, ea in primis referuntur, quæ in affligendo, morteque afficiendo Salvatore, acta sunt; tum aliæ quoque res ex diuinis historijs ad nostram salutem pertinentes. Ita iam in summo monte, quasi sacer quidam vicus plurimarum ædium factus est; quas ordine, certisque vijs frequentes peregrini salutaribus cogitationibus, supplicationibusque intenti adeant, & religiose contemplantur. Eo se Carolus igitur conferre statuit, & ob eam rem Fræcisum Adornum accersiuit: quæ piarum exercitationum adhiberet adiutorem. Sed ante misit Dux Sabaudia Vercellas, qui illum eius nomine rogatum Taurinum adducerent, officium Duci Carolus, vt charissimo filio non negauit; quod vel sponte libenter suscepisset, ad sacrosanctam Sindonem postremo visendam, & venerandam. Dux vero magnum cepit, si vniquam antea, Caroli presentia, consiliorumque fructum: visusque est maxime ad pietatem commo-

Pars III.

ueri; & eundem etiam in discessu prosequi lachrymis. Ad montem cum venisset; monasterij cellula, in qua moraretur, electa; ibi corpus incommodè admodum, & seuerè tractare cepit. in ligneis tabulis somnum capiebat lodice tantum intratis. consueto utebatur panis, & aquæ alimento. durius, quàm antea corpus flagellabat; id quod ex interula deinde, flagellisque sanguine aspersis apparuit; licet ipse studiose occultasset. sacrae confessioni parandæ, sacraeque meditationi sese dedit. ad hanc meditandi exercitationem suos admisit, quamquam spatij, occupationisque longe minoris: sed distincta ad meditandum rerum capita quotidie tradebantur: quibus cogitandis, & contemplantis, certis diei, noctisque horis, ea se quisque ædícula, & coram ijs imaginibus exerceret; que ad animi sui fructum sentiret aptiora. certum item tempus constitutum erat, quo simul conuenientes inter se, quæ animo senserant; quæque erant meditati communicabant. Carolus primis diebus sex horas, partim diurnas, partim nocturnas sibi finierat; quibus horis contemplationi, præcibusque vacaret, reliquum tempus confessioni dabat; tum necessitati quoque corporis, quæ angustissime tamen circumscripta; & si quid negotij esset, quod non posset omitti. Iucunda prorsus species, & pietate plenissima. conspiciebatur nocte amplissimus Antistes, nullo comite, paruulam laternam sub pallio tenens, per vias illas summi montis, petere quam sibi iudicasset, opportuniorem ædiculum; vt in ea quæ admodum sibi præscripserat, sese exerceret. quarto ab aduentu die peccata sua confessus est, tanta pietate, dolore, ac lachrymis; vt qui confessionem audiebat, itidem in fletum adduceretur. postero die, tantis exercitationibus tam beatè occupatus, non neglexit officium tamen; neque recu-

LI

saut

fauit Aronam ad Cardinalem Ver-
cellensē venire: sed prius nocte pro-
xima, circiter octo horas cōtemplan-
do, Deumque orando, in diuinis re-
bus ita mansit; vt flexis genibus, tan-
to spatio, nulla corporis parte cui-
quam rei inniteretur: quin etiam ad
extremū, eum subaccusare visus est,
qui horologium curabat, quasi tem-
pus studiose contraxisset. Post diem
reuerfus, in suam se retulit solitudi-
nem. quo loco, & ex ijs quæ cū alijs
cōferebat, & ex alijs sermonibus, in-
dicijsq; perspexerūt, & Pater, & alijs
eum minime v̄sitata, prorsusq; singu-
lari ratione diuinitus commotum, &
eo præsertim lumine illustratum, ea-
que mente confirmatum, quæ rebus
humanis, vitaque ipsa omnino post-
habita, Deum solum petit; eique in-
tima voluntate, totaque mente peni-
tus coniungitur. quibus rebus nihil
ad propinquam mortem erat accom-
modatius: maxime, si delectationem
addas, quam ex sermonibus, medita-
tionibusque de morte; & sepultura
Domini; & ex eius sepulchri imagi-
ne in primis visenda, contemplanda-
que capiebat. cui rei satis consensit
etiam sacra Sindon visa prius, & cul-
ta; tum duo principes viri, Episco-
pus, & Marchio extremis sacra-
mentorum, funerumque officijs adiu-
ti. Non multos in monte manserat
dies, eū in febrim incidit: cuius impe-
tus cū tulisset tantus; eaq; tertio die
redijisset; Patri demū significauit. id-
que fere præter consuetudinem: nā
alias etiam quinquies reuersam ne-
mini indicauit: veniſi obiter postea
quandoq; alicui significasset, id rescī-
uisset nemo. Adductus est a Patre, vt
asperitatē corporis nonnihil minue-
ret: quamquam quid fuit tandem,
palearum aliquid, in quibus cubaret
recipere, & in aqua coctum panem,
nullo tamen condimento, admitte-
re? mentis item exercitationes ali-
quo modo moderatus est: ita vt ali-

quid temporis alijs quibusdam con-
sultationibus daret; præsertim de æ-
diculis illis melius disponendis. Fe-
bris autem inuasit eū tertio: ac quan-
tū corpori firmitudinis decedebat,
tantum animo diuini luminis, cœle-
stisque virtutis accedere videbatur.
Triduo tantum aberat sanctorū om-
nium cultu insignis dies; quem Caro-
lus de more cum populo suo Medio-
lani, consuetis munerum functioni-
bus, agere studebat. erat ei quoque
negotium ab Apostolica Sede māda-
tum, de collegio ex testamento pij
viri in vico Alcona instituendo; vbi
pueri pietate erudirentur, & literis;
cuius negotij causa ad locum ipsum
eundum erat: neque id sine magno
damno differri poterat. Dum igitur
hiscē de causis a monte discederet;
ita rursus sese in locum Dominici se-
pulchri abdidit; vt comites, cum fe-
re descendissent, tum demum Caro-
lum deesse animaduertentes, in eo
loco inuenerint. Aronam eo die ve-
nit montosa, difficilique via millia-
rium decem & octo. Ibi studio cele-
ritatis tertia noctis hora nauem con-
scendit; vt per Verbanum lacū Asco-
nam contenderet, quæ aberat ad mil-
lia passuū circiter triginta quattuor.
In quo itinere plurima fecit, & locu-
tus est; quæ tum sanctitatis officia,
tum proxima mortis indicia cumu-
larent; & ideo minime videantur præ-
termittenda. hæc plerique agunt,
dum in lecto iacent: de humanarum
rerum despicientia; de bestæ vitæ
desiderio loquuntur; suis salutaria
præcepta tradunt. Sed Carolus, qui
in laboribus assidue vixerat; pro
quiete, semper laborem elegerat;
suam etiam in morte præstitit con-
suetudinem; suamque itinere facien-
do; incommodisque, & laboribus to-
lerandis, agrotationem traduxit. phi-
losophabatur de animo sic in hac vi-
ta conformando; vt humana omnia,
præ ijs, quæ Dei sūt, pro nihilo pro-

sus habeat. oportere hominem sese
 omni tempore ita expeditum præsta-
 re: vt Dei nutu prompto animo sem-
 per ex hac vita possit demigrare. ip-
 sas etiam Dei causa susceptas res,
 quæ quidem quandiu tempus datur,
 omni diligentia, studioque agenda
 sunt; ita tamen esse curandas; vt, ijs li-
 cet imperfectis, nihil animo tamen
 afferatur impedimenti, vel moræ;
 quin liber hinc, omninoque solutus
 euolet. plures ecclesiæ suæ re exem-
 plo proponebat; quas licet valde vti-
 les, ac necessarias; & magno item a
 se studio, laboreq; ad id tempus cu-
 ratas; nullo modo tamen adeo vale-
 re æquum erat; vt si vita deceden-
 dum esset; animum quidquam mora-
 rentur; quin ad Dei voluntatem exe-
 quendam prorsus expedite sese con-
 uerteret, ac hilariter, atque vt, quod
 sermones eius spectarent clarius ap-
 pareret: breuè cognatorum suorum
 vitam rursus in ore habebat; & Gi-
 berti patris, qui eadem, qua tunc ipse
 erat ætate, vita cessisset, mentionem
 repetebat, quæ quamuis ille frequen-
 ter loqueretur; de eius tamen impê-
 dente morte, tunc quidem nemo sus-
 picabatur. Cum Arona quemadmo-
 dum modo dicebam, soluisset; in ge-
 nua procubuit; & cum suis statas iti-
 peris preces habuit, addidit psalmos
 nonnullos, vt mortuis suffragaretur.
 tum conuersus ad nautas; omittitis
 ne precari, inquit, fratres cum solui-
 tis? at mihi hoc dabitur posthac, vt
 dominicam Orationem, salutatio-
 nem Angelicam, symbolum Aposto-
 lorum pie & semper recitetis. cuius
 consuetudinis initium tunc faciens,
 vna cum illis mira humanitate, ad
 verbum ea pronunciauit. mox saluta-
 ri sermone omnes, qui aderant, fru-
 ctuose cohortatus; in culcitra recu-
 buit vestitus ad nonam noctis ho-
 ram. tum surrexit nocturnasque sta-
 tas preces obiit vna cum suis, geni-
 bus more suo nixus. mète deinde pre-

cari non destitit, donec hora duo-
 decima Canobiû appelleret, eo loco
 sacrum facturus. In Præpositi illius
 ecclesiæ ædibus permansit, Deum o-
 rans, donec illuxisset. tum re diuina
 confecta; valetudinarioque cibo, si-
 cuti vesperi, sumpto; nauem conscē-
 dit; Alconam, quæ circiter millia pas-
 suum decem distabat, venit: eodem
 die negotium confecit ad quod ve-
 nerat; nauigationemque repetijt.
 Constituerat postero die, qui om-
 nium Sanctorum festum antecede-
 bat, Mediolanum peruenire. sed cum
 Alconæ quartam febris accessionem
 sensisset, Canobij subsedit eo die ne-
 cessario. recubuit primò sine culci-
 tra, atq; adeo sine palea: mox familia-
 rium rogatu, vique morbi adductus,
 sese in culcitra collocauit, morbo af-
 flictus Capucinos iussit accersiri, quo-
 rum pijs verbis, consolationeq; sub-
 leuaretur; quos de sancti Francisci e-
 xēplis, rebusq; celestibus aliquid in-
 cipiētes, subsequēbatur ipse fufius,
 diuinaq; multa proferebat. quibus ex
 sermonibus in Pij Quinti mentionē
 delapsus, eius pontificis plurimas lau-
 des diu, suauiterq; percēssit. cū nox
 esset, ipseq; sibi integer videretur; cō-
 sulto medico Aronam ea nocte saltē
 proficisci volebat, Orant autem fa-
 miliares Octavianus Forerius cano-
 nicus Med. in primis; sibi parcat; præ-
 terita nocte breui spatio quieuisse;
 magnum periculum esse, ne tanto in
 commodo morbus ingrauesceret;
 præsertim si Mediolani ad proximā
 celebritatem adesse conaretur. omni-
 no verisimile non fieri, vt vires ad so-
 lemnes sacrorum munerum functio-
 nes obeundas suppeterent. eorum vi-
 ctus precibus, ea nocte cōmode quie-
 uit. mane autem post statas preces, sa-
 crificiumque, Aronam petit, omisso
 cibo, quoniam erat ieiunij dies, neq;
 inualetudinis excusationē sibi vten-
 dū putabat. In nauī genua ponit, pre-
 cationem iter facienti præscripta, &

litaniam, primo quidam Ambrosiano ritu cum suis; deinde aliam Romano more cum nautis habet; quod ij Aronenses erant, vbi ritus est Romanus. postea sedens sacrum sermonem de celebri festo illo instituit. quo habito, distinctas quasdam conceptiones auditoribus tradidit, in quarum meditatione, contemplationeque taciti versarentur. Id cum horæ spatio factum esset, singillatim interrogauit, quid cogitassent. Deinde negotijs operam dedit: Forerium in Mefaucos dimisit, vt ibi de salute multorum ageret: & per homines recte sentientes; quæ de Calendario Gregoriano, proximis Rhætorum comitijs recipiendo, possit, diligenter curaret. tū litteris, & supplicibus libellis perlegēdis sese dedit: etenim si Rhæticū excipias, negotijs fere superioribus diebus abstinerat, ne animæ exercitationes, & fructus impedirentur. In conspectum Aronæ cum venisset, litaniam repetijt. in oppido mansit in ædibus sodalitatæ I E S V. Renato Comiti se excusauit; quod ægrotus apud religiosos viros rectius esset; vbi si quid accideret, propiora esset salutis adiumenta. Ibi igitur relictis tenuiter pro ægroti modo viribus, vt superioribus diebus fecerat, in lecto quieuit ad septimam noctis horam. mox cum surrexisset, tum diuinis contemplationibus, tum itatis nocturnis precationibus operā dedit, vsque ad lucem. Missæ sacrum ad omnium sanctorum cultum fecit: in eo non solum nouitiæ domus illius iuuentuti, sed alijs incolis multis, qui conuenerant, sacrosanctam Eucharistiam præbuit. tum sese in lectum retulit quintò febrim expectās, quæ quidem grauior fuit; quàm solebat. atq; cum ex medicorum præcepto febrili consistente, aquam cum hordeo coctam, calidam sumpsisset; moxque somno se dedisset; acrius inflamatus, adeo laborare cœpit, vt numquam

postea integrum corpus habuerit. nihilominus postero die mane, quo mortuorum suffragia celebrantur, in uitatus nauigandi commoditate, Mediolanum petere constituit. itaque stas quidem horarum preces obit; Missæ autem, quoniam tum demum facere nullo modo poterat, in ecclesia interest: lectoque in nauiparato; lacu, mox Ticino flumine, indeque aquæductu, Mediolanum eodie vehitur.

Ibi medicis statim accersitis, sefe curandum tradidit. altare in cubiculo collocari, sepulturæ Domini imaginem apponi; eiusq; similem super conopei fulcra statui iussit; vt quotiescumque oculos tolleret, eam posset contemplari. aliam non dissimilem, Domini precantis, sanguineumque sudorem cum morti appropinquaret, effluentis, eisdem fulcris appendi mandauit, quam directo videret obtutu: vt priora illa signa continuari facile quisque cognosceret. quamquam eiusmodi imagines, quotiescumque ægrotaret, ad solatium suum requirebat. Mane cum adhuc horarias preces, quemadmodum ad id tempus religiose fecerat, recitare vellet; Patris Adorni suafu, satis habuit alium recitantem audire. cupiebat item, si febris remitteret, in sacellum se conferre, ibique sanctissimum recipere sacramentum; alioqui saltem ad altare cubiculi sui: sed neutrum licuit. cumque Pater suaderet, vt in cubiculo Missâ fieri pateretur, non consentit, ne quis forte sequi vellet exemplum. Post meridiem febris increfcere, sextaque accessio obscure fieri ita cœpit, vt somnum quendam videretur inducere. Audieram eum quandoque narrantem de Egidio Murinensi Episcopo, quem plurimi fecerat: cum mors immineret: quiescētī sese, ac penè dormienti similem præstitisse: qui cum sapius in terpellaretur, finite me, inquit, tandem

Obitus.
CAP. VIII.

sem quiescere, & cum Deo esse. Id cum eo tempore venisset in mentem; dixi subneri me, ne Mutinensem Episcopum imitaretur: quod ille subridens ita negare visus est; ut verum tamen ex parte crederes. veniunt medici; inspiciant. ita timent, ut morbum diuturnum, neque eum sine aliquo vitæ periculo prænuuncient. at cum habita inter se consultatione, paulo post ad illum redeunt; motumque in brachio rursus obseruant; tum vires ad exitum præcipitare, iamque interituras, præsentibus renunciant. Subitus, minimeque omnium expectatus casus, quam vehementer nec opinantes percusserit, non est cur explicare conemur. alij alijs significant: tacite simul lamentantur; intimo dolore afficiuntur. nactitur statim, ut sacrosancta Eucharistia proposita, supplicationes in maiore, alijsque ecclesijs instituuntur. Accedit Pater lachrymas; quis enim se poterat continere? euocari eum ait ex hac vita: vltima sacrorum subsidia non videri differenda. Adeo præcipiti lapsu vires deficiebant; ut ipsa loquendi facultas vix relinqueretur. casum tamen æquo profus animo accipiens, de sacramentis respondit, instare se maxime. Dum hæc pararentur ad aurem supplex petij; dicere illud vellet, quod sanctus Martinus sub mortem dixisse legitur, Domine si ad huc populo tuo sum necessarius non recuso laborem: nam & ante annos duodecim, cum grauissime ægro taret, illud idem audieram usurpasse. an secum dixerit, ignoro: sed apertis illico oculis, meque intuens, consuetam omnino visus est obtutu saltem præstare benignitatem: quam quam idem vitæ ipsius, qui sancti Martini, tum euentus fuit. recte vero ille ad sancti illius Episcopi imitationem tunc inuitari potuit; cui tum in vita, tum in morte multa habuit similia. vtrum suum, ut Marti-

Pars III.

nus præsenferit obitum, affirmare non audemus: quæ ante euenerunt, quæque nouimus, simplici narratione modò protulimus. Sed Martinus quoque paulo ante mortem ecclesiastici negotij causa profectus, viribus corporis, ut Seuerus narrat, cœpit repente destitui: & aliquot dies vi febrium afflictus, non solum orationes, vigiliisque intermittere noluit, sed ne vilia quidem stramenta iacenti sibi supponi passus est: iacebat autem in cinere, & cilicio. Sanctissima igitur hostia celebriter allata, capite, brachijs, toto denique corpore Carolus nitebatur, ut assurgeret: sed nobis adiuuantibus sese ita saltem extulit, ut linea veste, ac stola collo inducta, religiose sacrosanctum viaticum acciperet: quod extrema vinctio rite adhibita statim secuta est. quibus in sacris officijs ipse, cum ritus postulabat, vna cum alijs sacerdoti respondere conabatur. reliquum tempus consumptum est in legendis diuinis scriptis de passione Domini, alijsque quibus anima tali tempore iuari, Deoque commendari solene est. cum autem sensus paulatim restinguerentur, Annibal Altemsius Comes eius affinis vna cum filio genibus positus supplex sibi petijt benedicij, quod idem fecere omnes, qui aderant. manum ille mouit quidem, sed nisi alio adiuuante tollere non potuit, ut de more crucis signo benediceret. cilicium illi cum sacro cinere imposuimus, ex instituto veteri; quod ille in libro rituum ecclesiæ suæ renouari iusserat: ac merito quidem vel ad eius asperitatem vitæ significandam id erat adhibendum. continuerunt liberio rem fletum familiares, quando ille aliquid sentire visus est: at cum animam agere cœpit: quæ res, & ad modicum tempus durauit; & parum præ se tulit difficultatis: tunc vero gemitus, lamenta, atque adeo euius latus eruperunt. hic vniuersæ christia-

Ll 3 næ

na reipublicæ iacturam: ille Mediolanensis ecclesiæ casum, & orbitatem: alius susceptorum ad Dei gloriam munerum dissolutionem: nonnulli priuata detrimenta, miserabiliter flebant. Circum cubile locum, ex intimis quisq; , morienti Patri quam potuit proximum, initio cœperat. id vsui etiam fuit; vt rem aliquam ab eius corpore sumeret, amoris, religionisque gratia. hic namque cerenamagni imaginem è collo pendentem; coronam ille, qua precari solebat; alius caput iolum; alij alia pie raperunt. quidam celeriter ad res alibi repositas venerunt: ex quibus pretiosissima sibi contigisse sunt lætati, qui flagellum, ex Varalli verberatione tinctum sanguine; atque interulam itidem sanguineis guttis aspersam inuenerunt. idem adeo studium in plerisque postea viguit; vt cilicium, tum illud quod imposuimus, tum aliud, quo vti solebat in infinitas particulas diuisum plurimis enixe postulantibus, sit distributum. alię res, libri, imagines, velles, omnibus vijs quaesita, & inter res charissimas habitæ. aliquid pælearum in quibus iacuerat, si aliud non daretur, quædam lóginquæ virgines postularunt. Periculi fama per ciuitatem vniuersam subito diffusa, cunctos commouerat, vbique ciues in vijs, vbique luminas; passim circulari; anxio animo inter se interrogare; inter se factum narrare cum lachrymis. coacti subito longi ordines marium, fœminarumque omnis ætatis, cruce prælata, per vias procedebant, litaniarumque habebant: quorum stata verba, alta flebilique voce prolata; admirabile est, quantum dolorem, fletumque omnium auerent. Plurimi in ecclesias supplicatum confluxerunt. alij ad eum visendum concurrerunt; vt palatium Archiepiscopale, cubiculumque ipsum omnium fere ordinum multitudinem statim comple-

tur. ipse etiam prouinciæ Gubernator statim accurrit. Neque vero casu fortassis euenit, vt magni Antistitis obitum tot hominum generam dolerent. Principes viri, magistratus; milites; patritij; plebei: non Itali solum, sed Hispani, Germani, Heluetij, Angli. viri ecclesiastici cuiuscumque propemodum generis, atque ordinis. erat ea certe iactura communis. virgines in monasterijs, cum eò quoque celeriter nuncius penetrasset, itidem commotæ, statim ad precandum sese dederunt: ac tota fere nocte quadam in supplicatione permanserunt. ita circiter tertiam noctis horam III. non. Nouemb. die sabbati, nos optimus Pater reliquit. cumque charissimam animam hinc euolasse, facie propius admota experientes, cognouissimus; clausimus, quoniam eramus à latere, relictis corporis oculos.

Audita morte, is luctus, atque merror fuit; vt in rerum omnium desperatione versari ciuitas videretur. eos equidem libere, ac effuse flere vidi, quos à fletu penitus alienos, vel ob charissimorum mortem, quisque facile iudicasset. neque vero subito dolor, aut paucis, vt fieri solet, diebus desijt; immo auctus potius videtur in dies: sciteque dixere quidam; hunc dolorem, non vt alij, tempore minuendum, sed potius augendum; quod quotidie magis perspiceretur iacturæ magnitudo. Rite curatum est corpus inter familiarium oscula. quod quidem macie sua maiorem etiam in spectantibus doloris sensum efficiebat: videbatur enim propemodum ossibus, pelleque tantum constare: vt de eo fere, quod de sancto Basilio, dici posset; cuius vitam is commemorare frequenter, sibi que proponere solebat: quemadmodum charta laternæ circumdatur; ita pelle prope arida reliquum fuisse corporis circumamictum. addebatur, quod, vt

Exequiæ, ac
sepultura.
CAP. IX.

qui-

quibusdam visum est, adhuc signi aliquid in dorso manebat, quod nefarii illius ictus memoriam renouaret. colloatum postremò est in palatii sacello, vestitum pontificijs indumentis albi coloris: & cum mira esset populi cupiditas visendi illius: timebaturq; ne immensæ multitudinis concursus, atque impetus, satis moderari posset: non solum nocte ipsa, quæ non multum habuit quietis; sed die item insequenti clausæ habitæ sunt fores. At cum diutius teneri populi desiderium non posset: corpore cancellis circummunito; quibus multitudinis impetus, vehemensque plurimorum studium cohiberetur; aditus omnibus apertus est liber. tantus omnium ordinum toto biduo concursus fuit, vt per amplas palatii scallas, dum confertissimi alij descenderent, alij ascendere conarentur; seseque mutuo premerent; multi ferrentur præcipientes; nonnulli pene opprimerentur. ipsius sacelli non exigui tamen, parietes rumpere, multitudinique exitum patefacere, necesse fuit. diuturnior concursus fuisset sine dubio; exterique aduenissent, si amplius dilata fuisset sepultura. augebatur vero populi conuenientis dolor; quòd tangere, atque osculari chari patris corpus per cancellos nõ possent; neq; ob perpetuò confluentem multitudinem, morari saltem permittebatur, vt paululum eam intueri faciem, contemplariq; possent, quam visuri amplius non erant. in qua quidem nouus quidam decor, præcipuaque tunc sanctitatis, & benignitatis signa quædam elucebant. Aliud solatium denegabatur, quod nonnulli tamen obtinebãt furtim; vt globulorum coronæ, quas magna cupiditate offerebant, corporei admouerentur; quibus religiosius ob eius contactum yterentur in posterum: & inter res chariores asseruarent. Dum ibi corpus fuit, clerici semper astite-

runt, pie precantes; horis distributis, vt alij alijs succederent: canonici maioris ecclesiæ; alia clericorum vrbis collegia; eius item familiares. feria quarta elatum est corpus, funusque ductum, vniuersis vtriusque cleri, tũpiarum sodalitatum ordinibus comitibus. vnusquisq; autem accensum manu cereũ tenebat. secuti sunt pontificio habitu ex Episcopis prouinciæ nonnulli; Nicolaus in primis Cardinalis; qui pro suo eximio in Carolũ amore Cremona statim accurrit. Prouinciæ Præses, Senatus, Magistratus; populique multitudo; quanta longissimis viarum spatijs potuit cõtineri. nõ iudicijs omisis, relictis negotijs clausis officinis, etiam ex agris longe cõuenerunt. quorum fletus vere memorabilis, tum Antistitis sanctitatẽ, insigneque laudes, tum populi amorem, gratumque animum, satis se prædicabat. neque se continuerunt, quin aliquando vocẽ simul tollẽtes, non sine multorum terrore; misericordiam, conclamarent; quasi ciuitatis exitum aliquod instaret. Funeri statim succellere funebria sacra, quæ Cardinalis idem celebrauit. quibus & sacri homines, & quotquot ecclesia maiore contineri poterant, interfuerunt. concionem habuit Franciscus Panicarola; qui de quacumq; re apud quoslibet dixisset, summa videdi permouisset omnium animos: nunc de tãto Antistite, ad auditores tam dolenter affectos; ipse lacrymis frequenter oborientibus, quid effecerit; facile cõijci potest. Fuerat corpus in ampla structura alte collocatũ; atq; ita cõmunitũ, vt cupida multitudo minime posset perrumpere. Sed factis exequijs, necesse fuit eum tutiore loco inter ferrea clathra ponere. nam summo studio, atque impetu irruerant plurimi, vt corpus tangerent; siue religione, amoreque inuitati; siue etiam sanitatis adipiscendæ desiderio incitati. Multi prauis dæ-

monibus occupati adducebatur, qui clamoribus, magnisque agitationibus sese perpetuo commotos ostenderunt, tum in funere ducendo, tum in diuinis faciendis, tum die ipso toto; quo ad populi solatium sine intermissione confluentis, intra septa illa corpus relictum est; vt proxima nocte sepeliretur. Delegerat sibi ipse in testamento sepultura locum, ad primos gradus, quibus altare versus ascenditur; ante ipsum additum; vt ingredientium; ac prateruentium pedibuteri necesse sit. Eo, cum interim des fossam, atque edificatum subterraneum sepulchrum esset; corpus in arca plumbea inclusum; nomine ac tempore insculpto, intulimus. Lapis impositus est cum epitaphio, quod in testamento ipse conscribi iusserat his verbis, Carolus Cardinalis tit. S. Praxedis, Archiepiscopus Mediolani, frequentioribus cleri, populi que, ac deuoti foeminei sexus precibus se commendatum cupiens: hoc loco sibi monumentum viuens elegit. Testamentum fecerat ante annos octo, cum pestilentia urbem inuaderet, vt diximus. ac hereditatem quidem sua reliquit praecipuo pauperum valetudinario. sed a maioribus accepta bona, qua fidei commissa iure manere in familia necesse erat, Francisco Borromeo Comiti patruo reliquit, eique patruales suos Comites subtinuit, Renatum, & Federicum; qui quidem Francisco ante Carolum mortuo, ei successerunt; & merito quidem, non ob propinquitatem solum, sed ob eorum in Carolum obseruantiam ac pietatem: Federici praesertim; qui clericalem a prima adolescentia vitam amplexus, eius virtutes, moribus, & disciplina quotidie magis expressit; quem Deus, vt esset expressior, atque illustrior imitatio, voluit anno gratiae suae XXII. creari Cardinalem; ita Carolum quamuis mortui suffragantibus in sanctam Ecclesiam

meritis; vt ex proprijs tamen virtutibus omnium iudicio dignissimus habeatur. In eodem testamento religiose liberaliterque legauit multa. Sacra, precesque anniuersarias ad maiorum, animaeque suae subsidium constituit. pro se quotannis obitus die fieri iussit; cauitque, si mors in diem illum incideret, quo die pro Archiepiscopis mortuis sacra fieri decreto constituerat; differrentur in proximum. ac quasi id prauidisset; ita euenit, vt sese habebat conditio. Ecclesiasticam suppellectile fere omnem, magni pretij ecclesiae maiori legauit. Scripta ad conciones pertinentia Ioan. Francisco Episcopo Vercellensi. Familiaribus annuas pensiones, ex auitis fere bonis soluendas; religiosis collegijs; amicisque alijs varia reliquit. Dedit eodem testamento erga filios id specimen amoris sui; vt quocumque loco moreretur, cadauer tamen Mediolanum afferri, atque ibi sepeliri vellet. Non videtur omittendum; quoniam & haec signa ad rem facere exemplis didicimus; ijs mensibus qui hanc iacturam nostram antecesserunt, fulmina inusitato prorsus numero, per dioecesim Mediolanensem erupisse; in ecclesias praesertim; quarum vna fuit nostra. Modoetienfis, quamuis nullam ruinam passa. imo, quod precipuum est, in ipsam quoque maiorem ecclesiam Mediolani irrupit fulgur; & altaris maioris umbraculum non nihil laesit. In Vrbe vero malus in Adriani mole alte eminens. cui Pontificia signa quaedam, solent apponi; cum de caelo tactus esset; postridie accepto, dum adhuc lignum conflagraret, de Caroli morte nuncio, eam rem significatam multi existimarunt: quamquam alij, retulerunt ad Gregorij Pontificis mortem, qui post menses circiter quinque diem suum obiit. sacris per ecclesias passim celebriter peractis, suam ciuitas erga tantum

Patrem pietatem ostendit. Pia honestaque mulieres multę, quasi pro vniuerso sexu, cui se ille in epitaphio commendauerat, satisfactes; tum funebria iusta, in eadem ecclesia maiore suis sumptibus fieri curarunt; tum facto agmine septem stas ecclesias, toto itinere supplicantes, crucifixi imagine prælata, cum Caroli insignibus, adierunt. quod idem primo quoque cuiuslibet mensis Dominico die postea seruauerunt: vt illud vulgò Cardinalis sodalitiū appellatum sit. Signa mœstitię, ac doloris etiã in longinquis christiani orbis regionibus edita sunt. Gregorius ipse Pontifex, eius audita morte, quemadmodum viri grauissimi nobis narraunt, illud pronunciauit, Extincta est lucerna in Israel. In Heluetijs, ac Rhætis in primis, quantum impij gauisi sunt, grauissimum sibi aduersariū sublatum; tantum luxere pij acerrimum defensore. quamquam dolere visi sunt ex ijs quoque multi qui minore adducti malitia sequuntur impietate. De morte narrationes: tū laudationes multę, versu, solutaque oratione conscriptę, inque varias linguas conuersę, per orbem disseminatę sunt. Ioan. Franciscus olim, antequam Vercellensis Episcopus crearetur; latinum poema de Carolo cōdiderat: quod hæc scribens editum audiui. poemati laus debetur; fides item historię, si poetica inuolucra detraxeris: quę quidem indigna fortasse sacris historijs existimans, auctor opus edi nolebat, quemadmodū nobis affirmauit. At suos in morte quoq; Carolus habuit obrectatores cœnobitici ordinis homo; cuius mores penę intolerabiles Carolus diu non solum tulerat, sed officijs, & mira benignitate moderandos susceperat: incredibili odio Carolo mortuo maledicebat; eiusque nomen, ac memoriam insectabatur: neque ferre poterat, vt ei vitę sanctitas a quoquã

tribueretur, at is nō multo post quorundam criminum reus factus, Romamque vocatus, morte pœnam vitę huius effugit. Alius ordinis eiusdem, scriptor imperitus, & leuis, historia quadam edita, Caroli famam inepta quadam dissimulatione, acriter, & maledice vellicauit. ea de re cum Romam relatum esset; inspecto libro, volumina omnia e bibliothecis auferri iusserunt summi iudices. homo paucos post menses interijt. Magna omnium animis memoria, veneratioque eius sanctitatis perseuerauit. imaginis habendę, quę aliquo modo eum refert, tanta cupiditas fuit; vt inaudito studio quouis operis, & artificij genere, innumerabiles effectę sint; passimq; a nostris, & ab exteris expetitę: tū ad Principes, & Reges in longinquas partes præclari muneris loco missę. videre licet in prouincia Mediolanensi, per domos, per officinas, priuatim, & publice, passim affixam, imo pie, ac religiose collocatam eius effigiem; vt eo aspectu nemo carere potuisse videatur. quamquam incommode accidit, vt ex tot artificibus nemo fere, vere, vt erat, expresserit. nam vt pingi se vitens pateretur, ne petere quidem ab eo quisquam ausus esset. furtim vnus, aut alter, quod scia, conatus est; idq; satis feliciter. Anno ab eius morte elapso, ipso obitus die, conuenere, qui doctrinę christianę scholis sese exercent, & alię item pię societates: atque agmine maximo ad stas septē ecclesias eius memorię gratię supplicatum ierunt. dumque ita pius populus toto pene die pluuio tēpore supplicationi vacans urbem peragraret; plurimi ad sepulchrū venientes sese abijcerent, saxumq; flentes oscularentur; ipsa incredibilis detrimenti recordatio, cum tali publicę pietatis, & amoris argumento coniuncta: ciuitatis luctum instaurauit. At libentius maxima pars eius

eius laudes diuinis officijs concelebrasset: seque potius illi commendasset, vt apud Deum iuuaretur; quod priuatim faciunt plurimi: quàm orarent pro illo Deum; quod plerique inuiti quodammodo, propter spem de eius beatitudine firmiter conceptam, facere sibi videntur. plurimi eius auxilium in suis difficultatibus, & angustijs implorant: multi vota faciunt, & persoluunt; cereis etiam ex ecclesiastico ritu allatis; qui honoris, & religionis gratia ad eius sepulchrum incenduntur. ex Heluetijs nonnulli Mediolanum miserunt, qui vota persoluerent. vir charissimus eiusdem gentis, primò quidem ad

Varallium montem; inde ad Caroli sepulchrum pietatis ergo pedibus profectus est. cumque agrotasset; se tamen iussit adhuc imbecillum ad idem sepulchrum rursus portari. Multi etiam beneficia diuinitus per eum à Deo accepta prædicant: atque pridie eius diei; quo hæc scribebamus; funale ad sepulchrum allatum est ab eo qui diceret, sese cum Carolum inuocasset, & votum fecisset,

ex morbo quodam conua-

luisse. Quibus de re-

bus alias, vt spe-

ro, fusius

ex-

plicabitur.

